

· MYŚLI SREBRNE I ZŁOTE ·

RENEŠANS

MYŚLI SREBRNE I ZŁOTE

RENEZANS

*Myśli wielkich ludzi
epoki Odrodzenia
w wyborze i układzie
Andrzeja Nowickiego*

WIEDZA POWSZECHNA
WARSZAWA 1957

OD AUTORA WYBORU

Z książki tej można korzystać na wiele różnych sposobów. Można ją czytać po prostu po to, żeby czerpać nieporównaną rozkosz z przebywania pomiędzy wielkimi ludźmi tej miary co Szekspir, Leonardo da Vinci, Giordano Bruno czy Montaigne. Jednocześnie jednak — zapoznając się z ich poglądami na świat i życie, miłość i śmierć, naukę i religię, państwo i prawo, myślenie i twórczość artystyczną — lepiej poznamy epokę Odrodzenia.

Niejednego z czytelników zbiór ten pobudzi do samodzielnego myślenia i szlachetnej troski o nadawanie pięknej formy godnym utrwalenia rezultatom własnych przemyśleń.

Wybrane myśli wielkich Polaków ukażą się oddzielnie.

KSIEGA PIERWSZA

...zdarza się niekiedy, pod wpływem
słowa lub przykładu drugich, wzbić duszę
o wiele ponad jej bieg pospolity.

MONTAIGNE

Jak wielka jest przenikliwość ludz-
kiego umysłu!

GALILEUSZ

Wciąż odkrywamy coś nowego.

CAMPANELLA

Ci, którzy przyszli później, dorzucili
wiele odkryć do tego, co było poznane
wcześniej; ich przykład powinien nas
pobudzać do dokonywania nowych odkryć.

VALLA

Jak gwiazdy są ozdobą nieba
w pogodne noce, kwiaty na wiosnę --
ozdobą zielonych łąk, a liściem odziane
drzewa -- wzgórz ozdobą, tak dowcipne
powiedzenia są chwalebnych obyczajów
i pięknych rozmów okrasą.

BOCCACCIO

Nie słowa, ale moc serca i myśli
czyni nas wymownymi.

LIPSJUSZ

Do diaska z elokwencją, która budzi
podziw dla siebie, nie zaś dla rzeczy!

MONTAIGNE

Słowo nie jest niczym innym dla
tęgiego umysłu jak rękawiczką z kozłej
skóry. Jakżeż łatwo ją wywrócić na nie-
właściwą stronę!

SZEKSPIR

Wszelki człowiek może mówić praw-
dziwie — ale mówić porządnie, roztropnie
i bystrze potrafi tylko niewielu.

MONTAIGNE

Zwięzłość jest duszą dowcipu.

SZEKSPIR

Bystry czytelnik odkrywa nieraz
w pismach doskonałości inne niż te, które
autor tam włożył i dostrzegł, i nieraz
użycza im bogatszej treści i obrazów.

MONTAIGNE

Górnicy, szukający złota lub innych szacownych kruszców, nie powierzchownie tylko wzruszają ziemię, ale głęboko kopią i z wielką usilnością stale pracują. Tak i my, chcąc prace rozumu zrobić użytecznymi, powinniśmy głębiej szperać i lepszych ksiąg dobierając pracować nie daremnie.

LIPSJUSZ

Niechże owładnie naszą duszą święta ambicja, abyśmy nie zadowoleni tym, co przeciętne, dążyli do tego, co najwyższe, wytěżając w tym celu wszystkie siły.

PICO DELLA MIRANDOLA

Nie masz naturalniejszej żądzy jak żądza poznania.

MONTAIGNE

My, którzy badamy, nigdy nie nasycimy się nauką.

CAMPANELLA

Nie ma takiej materii, którą by do dna wyczerpać można było.

BOCCACCIO

Najbardziej lubię chwycić rzecz
w jakimś świetle nieużywanym.

MONTAIGNE

Rozum ludzki podobny jest do
zwierciadła, które będąc nierówne (dla
promieni wysyłanych przez przedmioty),
swoje właściwości na te przedmioty
przenosi, przez co je zniekształca i zmienia.

BACON

O jednym i tym samym przedmiocie
mogą sądzić różne zmysły, i jedna i ta sama
rzecz może być rozpatrywana w różny
sposób. Prócz tego rozważanie o rzeczy
może być brane z różnych punktów
widzenia.

GIORDANO BRUNO

Każda rzecz ma więcej niż jedną
powierzchnię i wiele światła i cieniów.

MONTAIGNE

Ogrody, gdzie różne rośliny kwitną,
nie mniej są piękne, owszem piękniejsze
nawet od borów, w których same tylko
dęby rosną.

BOCCACCIO

Tylko człowiek ambitny i zarożumiały, próżny i zazdrosny chce wyperswadować innym, że jedna jest tylko droga badania i poznania natury, a jedynie głupiec i człowiek bez rozwagi może w to uwierzyć.

GIORDANO BRUNO

Upierać się i zaciekać są to własności pospolite... zasię opamiętać się i poprawić, poniechać obrony złej sprawy w pełni gorącości walki, oto przymioty cenne, rzadkie i godne filozofa.

MONTAIGNE

Zbędnym jest pisanie jeszcze raz tego samego, co już było napisane.

CESALPINO

W każdej szkole filozoficznej jest coś cennego, co ona tylko posiada.

PICO DELLA MIRANDOLA

Każda rzecz sama w sobie na coś przydatną być może, źle natomiast użyta znaczne wyrządza szkody.

BOCCACCIO

W zbiorze rzeczy mnogich trafiać się
muszą różnej jakości przedmioty. Nie było
pola tak dobrze uprawionego, aby na nim
oset, kąkol lub inne zielsko między
najlepsze zboże się nie wmieszały.

BOCCACCIO

Nauki są jedyną rozkoszą ludzi
pożytecznie żyjących, są nie tylko ozdobą,
ale gruntem i zasadą szczęśliwości i trwa-
łości państwa; znieśmy je, ogarną nas
ciemności, a my się wrócimy do zwierzę-
cego życia.

LIPSJUSZ

Każda nauka jest doskonałością
umysłu, i sama w sobie jest dobra, poży-
teczna i zacna, dlatego też żadna religia
ani dobrze urządzone państwo nie powinno
jej zakazywać.

POMPONACJUSZ

Oblicze mądrości jest jako horyzont
ponad księżycem zawsze pogodny.

MONTAIGNE

Kto nie zajmuje się filozofią, ten nie
jest człowiekiem, lecz zwierzęciem.

POMPONACJUSZ

Nawet skromny udział w jakiegokolwiek nauce jest więcej wart od wszystkich rozkoszy cielesnych i posiadania królestw przez tyrana.

POMPONACJUSZ

Kto mało myśli, błędzi wiele.

LEONARDO

Bez nauki nawet święty nie potrafi wydawać prawdziwych sądów.

CAMPANELLA

Ignorancja i arogancja są to dwie nierozłączne siostrzyce, w jednym ciele i w jednej duszy.

GIORDANO BRUNO

Cóż bowiem jest bardziej bezczelnego albo upartego od nieuctwa?

ERAZM

Nie ma większej nieprzyzwoitości nad ignorancję ani rzeczy bardziej przykrej nad obcowanie z prostakiem.

BOCCACCIO

Zazwyczaj tacy, którym brak wiedzy, wmawiają sobie, że wiele umieją, ci zaś, którzy są całkiem głupi, mniemają, że wszystko wiedzą.

GIORDANO BRUNO

Szczupłego ciała ludzie wdziewają na się wiele odzieży, aby się zrobić okazalszymi; tak i niektórzy mało rozumiejąc wiele mówią.

LIPSIUSZ

Mówić — to mało, trzeba mówić do rzeczy.

SZEKSPIR

Filozofie i prawa chylą się do upadku nie z powodu braku interpretatorów słów, lecz z powodu niedostatku takich, którzy zagłębiają się w istotę rzeczy.

GIORDANO BRUNO

Wody stojąc w jednym miejscu stają się niezdrowymi i niesmacznymi; umysł w lenistwie długim traci nawet chęć do pracy.

LIPSIUSZ

Ten co nas obdarzył
Tak dzielną władzą myślenia, że może
I wstecz, i naprzód poglądać, nie na to
Dał nam tę zdolność, ten udział boskości
Rozumem zwany, aby w nas jałowo
Leżał i butwiał.

SZEKSPIR

Twarde drzewo mały robak psuje
i rozwiązuje; tak lenistwo niszczy powoli
serce ludzkie mogące być pożytecznym.

LIPSIUS

Wielkie i wspaniałe arcydzieło człowieka — to życie dorzecznie.

MONTAIGNE

Natura jest bardzo doskonała, za którą idąc, jako za dobrym hetmanem, nie obłądzimy się nigdy z dobrej drogi.

BRANTOME

Wolę raczej urabiać duszę, aniżeli ją meblować.

MONTAIGNE

Uczy mnie filozofia, aby polegać raczej na własnym sumieniu, niż na cudzych sądach.

PICO DELLA MIRANDOLA

Wśród oznak pozwalających ocenić systemy filozoficzne nie ma pewniejszych ani znamienitszych niż te, które wyprowadza się z ich owoców.

BACON

Poczucie dobra i zła zależy w znacznej mierze od naszego o tym mniemania.

MONTAIGNE

Dopóki postępuję tak jak należy i dopóki sumienie mnie nie dręczy, niechaj każdy gada o mnie, co mu się podoba.

BOCCACCIO

Prawa sumienia, o których powiadamy, iż pochodzą z natury, rodzą się ze zwyczaju. Człowiek, mając w wewnętrznym poważaniu wierzenia i obyczaje uświęcone i przyjęte dokoła, nie może wyłamać się z nich bez zgryzoty sumienia ani też spełniać ich bez wewnętrznego poklasku.

MONTAIGNE

Ze wszystkich istot najtrudniejszą do poznania i zgłębienia jest człowiek: najwięcej jest w nim bowiem dwoistości i udania, ukrywania i sztuczności; kryje też w sobie bardzo wiele najrozmaitszych przybudówek i zakamarków.

CHARRON

Większość najpiękniejszych uczynków duszy powstaje z pobudzeń namiętności i zgola ich potrzebuje.

MONTAIGNE

Obawa, pragnienie, nadzieja popychają nas ku przyszłości i odejmują świadomość i ocenę tego, co jest, aby nas zabawiać tym, co będzie, ba, wtedy zgola — kiedy nas już nie będzie...

MONTAIGNE

Wieloraka jest w nas niezgoda; w sercu naszym rozgrywają się ciężkie i straszliwe wojny domowe.

PICO DELLA MIRANDOLA

Słusznie powiadali Chaldejczycy, że istotą o naturze zmiennej, niespokojnej i wielokształtnej jest człowiek.

PICO DELLA MIRANDOLA

Jest to przedsięwzięcie cierniste podążać za krokiem tak kapryśnym, jak jest krok naszego ducha, penetrować ciemne otchłanie jego wewnętrznych zaułków, wybierać i chwytąć tyle drobnych momentów i drgnień; jest to zabawka nowa i niezwykła, która odwodzi nas od pospolitych zatrudnień tego świata.

MONTAIGNE

Każdego dnia i każdej godziny powiadamy o drugim to, co snadniej moglibyśmy powiedzieć o nas samych, gdybyśmy umieli kierować naszą spostrzegawczość równie dobrze na wewnątrz jak na zewnątrz.

MONTAIGNE

Inne istoty nigdy nie przekraczają granic własnej natury, natomiast człowiek prawie zawsze wychodzi poza swą orbitę.

PICO DELLA MIRANDOLA

Największa rzecz na świecie, to umieć
należać do siebie.

MONTAIGNE

Nikt nie osiągnie bez wielkiej pracy
rozgłosu wielkiego —
Człowieczy trud i pot w sławy przeradza
się blask.

CELTIS

W piersi pełnej cnoty
Odważny duch — to klejnot nad klejnoty.

SZEKSPIR

Ze świata tego każdy ma tyle, ile
sam sobie weźmie.

BOCCACCIO

Zamiast odwracać się od zła, lepiej je
zwalczać.

VALLA

Bojaźliwy nie może być mądrym;
fakt, że przecenia niebezpieczeństwo,
świadczy o braku rozsądku.

GUICCIARDINI

Czasami myślę, że to skok nietrudny
Błademu księżycowi wyrwać jasną sławę
Albo na dno głębiny, której żadna sonda
Zgruntować nie umiała, dać nura i stamtąd
Wyciągnąć zatopioną sławę za kędziory.

SZEKSPIR

Opętało mnie żarliwe pragnienie nie-
śmiertelnej sławy, każąc mi spoglądać
z wysoka na przeciętność i wszelkie drobne
troski.

CARDANO

Ta żądza sławy ileż serc gorących
Do bohaterskich czynów zachęcała
I jak wielkimi bywały podniety
Historii karta i słowo poety!

CAMOENS

Jeżeli będziemy się rozpraszać na
wiele spraw — zamiast zebrać wszystkie
nasze siły i skierować je na jeden cel — nie
damy życia dziełom godnym naszej bos-
kości.

PICO DELLA MIRANDOLA

Nauka jest najlepszą drogą do tego,
żeby ducha ludzkiego uczynić heroicznym.

GIORDANO BRUNO

KSIEGA DRUGA

Oni mówią, że trzeba przegnać cier-
pienie, my mówimy, że trzeba przegnać
niechęć; oni — że trzeba przegnać smutek,
my — że trzeba przegnać życie.

VALMÉ

Kto życie nie umie, nie umie go.

LEONARDO

Co do naukownictwa, które gardzi
system, to jest ono wręcz głupie; uczenie-
nie bowiem jest to taka sama krowa, którą
wstręca.

MONTAIGNE

Nad nasz światy nie bardziej

nie jest.

Nauki kwitną, umysły się budzą,
rozkoszą jest żyć!

HUTTEN

Oni mówią, że trzeba pragnąć cier-
pień, my mówimy, że trzeba pragnąć
rozkoszy; oni — że trzeba pragnąć śmierci,
my — że trzeba pragnąć życia.

VALLA

Kto życia nie ceni, nie wart go.

LEONARDO

Co do mniemania, które gardzi
życiem, to jest ono wręcz głupie; ostatecz-
nie bowiem jest to cała nasza istota, nasze
wszystko.

MONTAIGNE

Nad czas stracony nic bardziej
nie boli.

MICHAŁ ANIOŁ

O, jak droгим jest czas! Nie powin-
niśmy nim za nikczemne sprawy podle
frymarzyć.

LIPSJUSZ

Pożytek życia nie tkwi w czasie jego trwania: jest on w jego wyzyskaniu.

MONTAIGNE

Kiedy nadchodzi okazja zdobycia rzeczy, której pożądasz, chwytaj ją nie tracąc czasu, ponieważ rzeczy tego świata często się zmieniają.

GUICCIARDINI

Błaznem jest ten, kto odtrąca uciechy, jakich natura mu dostarcza. Nie trzeba ani gonić za nimi, ani od nich uciekać — trzeba je przyjmować.

MONTAIGNE

Życie, gdyby miało być smutne, nie warte by nawet było nazwy życia.

ERAZM

W sprawach ludzi
Jest zmienność fali: pora jej odpływu
Wiedzie ku szczęściu; jeśli ją ominą,
Podróż ich życia pójdzie po mieliźnie
I pośród nieszczęść.

SZEKSPIR

Rozsądek ma swoje ekscesy i nie mniej potrzebuje umiarkowania, co szaleństwo.

MONTAIGNE

Z każdą wiosną kobiecej mija czas
piękności,
A młodnieje co roku tylko szpetna żmija.
Ten przykład jest dla ciebie: wiedz —
młodość przemija!
Kto swój kwiecień roztrwoni, ten się
w grudniu żali.

RONSARD

O, piękności zmienna, mijająca szybko-
ciej od różnobarwnych kwiatów na łąkach,
od zielonego listowia wysokich drzew
kwitnącego w czas wiosny i warzonego
gorącym tchem lata!... O, piękności, mija-
jąca falo, któż mądry liczy na twoją
stałość?

BOCCACCIO

Któż widział kiedy starca, iżby nie
wychwalał minionych czasów, a nie wie-
szał psów na obecnych, obarczając świat
i obyczaje ludzkie własną niedolą i udręką?

MONTAIGNE

Ode mnie się nauczcie, kwiaty —
Szybko przemija czas kwitnienia.

LOPE DE VEGA

Woda, której dotykasz w rzekach,
jest ostatkiem tej, która przeszła, i począt-
kiem tej, która przyjdzie: tak samo
teraźniejszość.

LEONARDO

Wychodzą z mody minione usługi
Jak zardzewiała zbroja na szyderstwo
Na monumencie starym zawieszona.

SZEKSPIR

Obecne czyny, choć niższe zasługą
Od twoich przeszłych, górują nad nimi,
Bo czas, zwyczajem modnych gospodarzy,
Z niechcenia ściska odchodzących rękę,
A nowych gości do serca przytula
Silnym ramieniem.

SZEKSPIR

Wiosny minionej wrócić nic mi już
nie zdoła.

RONSARD

Jeśli pojdziesz, że starość ma mądrość
za pokarm, pracuj w ten sposób w młodo-
ści, by starości twojej nie zbrakło pożywie-
nia.

LEONARDO

Nikt nie rozdaje pieniędzy drugiem —
każdy rozdaje im swój czas i życie.
W niczym nie jesteśmy tak rozrzutni, jak
w tych rzeczach, jedynych, w których
skąpstwo byłoby chwalebne i pożyteczne.

MONTAIGNE

Kto troszczy się o wszystko, nie
troszczy się o nic.

MONTAIGNE

A co się tyczy śmierci, ta jest nie-
unikniona... Nie ma miejsca, z którego by
nie mogła wyjść ku nam.

MONTAIGNE

Książęta, nie ujdziecie doli,
Co w wspólne spycha was koleje
Czyli was mierzi to, czy boli.
Śmierci otwarte w krąg wierzeje:
Precz znika z ziemi to, co żywie,
Hej, jak ten wicher, co w polu wieje...

VILLON

O jakże łatwo o grób dla człowieka!

CAMOENS

Mācimy życie troskā o śmierć,
a śmierć troskā o życie.

MONTAIGNE

Życie dobrze użyte jest długie.

LEONARDO

Nigdy nie stosuję się do godzin:
godziny są zrobione dla człowieka, a nie
człowiek dla godzin. Toteż ja robię
z moimi jak z rzemieniami u strzemion:
wydłużam je lub skracam, kiedy mi się
podoba.

RABELAIS

Któż może zaprzeczyć, że przyjemno-
ści cielesne powstają przy udziale duszy,
a przyjemności duchowe przy udziale
ciała?

VALLA

Ciało ludzkie zawierając w sobie
boską substancję, czyli intelekt, nie jest
czymś mniej szlachetnym od ciała niebies-
kiego.

VANINI

Ciało ma wielki udział w naszej istocie, wielkie zajmuje w niej miejsce: toteż budowa jego i kształt są to rzeczy ogromnej wagi. Ci, którzy chcą rozszczepić nasze dwie główne części i oddzielić jedną od drugiej, błędzą. Przeciwnie, trzeba je łączyć i zespalać.

MONTAIGNE

Ząb więcej cenić należy od diamentu.

CERVANTES

Choroby ciała tamują prace rozumu.

LIPSJUSZ

Bo piękność, dowcip, ród, siła, zasługa,
Miłość i przyjaźń — wszystko niewolnikiem
Zazdrości czasu.

SZEKSPIR

O! życie — gra zagmatwana,
Kart nędznych ślepa wymiana,
Z kamieni i puchu łoże!

LOPE DE VEGA

Być albo nie być — oto jest pytanie.

SZEKSPIR

Jeśliście wykorzystali w pełni wasze życie, syci jesteście; odejdźcież tedy zadowoleni... Jeśliście nie umieli zeń korzystać, jeśli wam było bezpożyteczne — cóż wam o to, że je tracicie? Na cóż go chcecie jeszcze? Życie samo w sobie nie jest ani dobre, ani złe; jest miejscem na dobro i zło, wedle tego, czym je zapełnicie.

MONTAIGNE

Kto ginie walcząc, ten śmierć śmiercią
zmógł,
Kto z trwogi — splanca niewolniczy dług.

SZEKSPIR

Natura ustanowiła tylko jedno wejście w życie, a sto tysięcy wyjść.

MONTAIGNE

Każdy tak niewolnik
W swych rękach dzierży moc skruszenia
kajdan.

SZEKSPIR

Lecz jest tchórzostwem dla mnie
i podłością
Skracać to życie z nikczemnej obawy
Przed tym, co zdarzyć się może.

SZEKSPIR

Pragnienie śmierci i obawa przed życiem nie jest bynajmniej rzeczą godną — największą chwałą jest natomiast stawić czoło grożącym nieszczęściom.

BOCCACCIO

Trafili się w starożytności ludzie, tak wyborni gospodarze czasu, iż w śmierci nawet próbowali smakować ją i kosztować, i wyteżali umysł, aby zbadać, jaka jest, w rzeczy, istota tej przygody. Wszelako nie powrócili, aby nam udzielić nowin.

MONTAIGNE

Jak kwaśną bywa
Słodką muzyka, kiedy takt zatraci
I rytm zepsuje! Tak jest i z muzyką
Ludzkiego życia.

SZEKSPIR

Ani ludzie, ani ich żywoty nie
mierzą się łokciem.

MONTAIGNE

Umysły niecierpliwe za stracony
uważają czas użyty pożytecznie, to jest na
badanie dzieł natury i spraw ludzkich.

LEONARDO

Przyswoić sobie nauki o wszystkich rzeczach — to rzecz ponad ludzkie siły. Wieleść bowiem rzeczy poznawalnych poważnie przewyższa krótki czas naszego życia.

CESALPINO

Unikaj badań, z których wynikłe dzieło umiera wraz ze swoim twórcą.

LEONARDO

Życie nasze jest jako ogród: kwiaty otoczone kolcami — tamte zbierać potrzeba, a tych się strzec zaklucia; jak to wykonać? O to poradzić się trzeba danego nam rozumu.

LIPSJUSZ

Mniemam, zgodnie z Epikurem, iż trzeba unikać rozkoszy, jeśli w następstwie sprowadzają większe cierpienia, szukać zaś cierpień, które wiodą za sobą większe rozkosze.

MONTAIGNE

Przykładanie się do błahych rzeczy odciąga nas od istotnie tego godnych.

MONTAIGNE

Być wszędzie, to znaczy nie być nigdzie.

MONTAIGNE

Życie — to ruch, nierówny, nieprawidłowy i różnoraki.

MONTAIGNE

Życie człowieka jest dwojakie: materialna egzystencja wspólna ze zwierzętami i roślinami oraz egzystencja właściwa człowiekowi chciwemu chwały i wielkich zadań.

CARDANO

Nasze zamysły chybiają, ponieważ nie mają wytycznej i celu: żaden wiatr nie jest pomyślny temu, kto nie wie, do jakiego portu płynie.

MONTAIGNE

Mówią wprowadzie: „Będiesz mądrzejszy po szkodzie”. Lecz to nietrafne, bo cokolwiek się zdarzy, dzieje się zawsze inaczej, niż się myślało.

CELLINI

By dzieli zasłynąć wielkimi,
Trza zaznać trudów, wytrwać, mieć
odwagę;

A nieśmiertelny między potomnymi,
Kto w zacnej sprawie życie dał na wagę;
Kto się nikczemnej trwodze nie poddawa:
Choć krótkim życie — wieczną jego sława.

CAMOENS

Łatwo nienawiść i przemoc przytępić
może pocziwych i mądrych, dokąd są
w ciele; ale po śmierci, kiedy wygórjuje
prawda, a świetnym blaskiem chwała
rozświeci, znajdzie nagrodę ów wzgardzo-
ny pracownik. Pisma jego uczyć będą przez
wieki i im wyżej dźwigać się będzie pro-
mień jego chwały, tym bardziej niknąć
będą cienie przesądów, zepsutych serc,
próżności duchów, z którymi żył.

LIPSJUSZ

Ludzie bywają czasem panami
swoich losów.

SZEKSPIR

Potęga losu ujawnia się tam, gdzie
nie ma zorganizowanej siły oporu; tam
kieruje on swe ataki, gdzie wie, że dla
powstrzymania go nie zbudowano grobel
ani tam.

MACHIARELLI

Pokrzywa, gdy się lekko dotkniesz,
sparzy cię, ale gdy mocniej naciśniesz, ból
tępieje. Tak owa ostrość nieszczęść moc-
niej dolega utyskującym... ale niszczeje
przed tymi, którzy mężnie stawają.

LIPSJUSZ

Ani kamienne wieże, ani mury
Z kowanej miedzi, ni podziemia stęchłe,
Ani ciężary żelaznych łańcuchów
Nie podołają nigdy sile ducha.

SZEKSPIR

Każdy jest synem swoich czynów.

CERVANTES

Kto umiał nakreślić bieg własnego
życia — dokazał wiele więcej, niż ten,
który kreśli książki; kto umiał zdobyć
sobie ład i spokój — lepiej żył niż ten,
który zdobył królestwo i miasta.

MONTAIGNE

KSIEGA TRZECIA

Wskazywałem ci, jak być, jak być
Kiedyś, kiedyś, to jest, kiedyś, kiedyś
Gdy nie było jeszcze, nie było
Nigdy, nie było.

Wszystko było, było, było, było
Wszystko było, było, było, było
Wszystko było, było, było, było
Wszystko było, było, było, było
Wszystko było, było, było, było

Niebo, ziemia, morze i piekło czują
wszechmoc miłości, wszystkie istoty są jej
oddane, sama przyroda uznaje ją swoją
panią.

BOCCACCIO

Uchodźcie ogniom miłości wy, którzy
Kochacie; dziki to żar, śmiercią parzy;
Gdy nie odbity pierwszy cios, nie waży
Ni moc, ni rozum...

MICHAŁ ANIOŁ

Czy może kochać kogoś ten, kto sam
siebie nie cierpi? Czy może żyć w zgodzie
z innymi, kto sam ze sobą jest niezgodny?
Czy może być komuś miły, kto sam ze
sobą jest przykry i uciążliwy?

ERAZM

- Cóż jest miłość?
- To pragnienie piękna.

LOPE DE VEGA

Niezliczona jest liczba istot pięknych.

CERVANTES

Z wszystkich rzeczy najprzyjemniejszy do oglądania jest obraz pięknej postaci ludzkiej.

DÜRER

Nie ma wątplenia zaiste, iż widok białejgłowy cale doskonałej w swojej piękności jest najwdzięczniejszy ze wszystkich na świecie.

BRANTOME

Przedmiot, który miłujemy, zda się nam piękniejszym niż jest.

MONTAIGNE

Gdyby dusze niewieście z urodzenia piękne zechciały mnie posłuchać, zadowolilyby się objawianiem własnych i naturalnych bogactw. Kryją i tłumią swoje piękności pod pięknościami obcymi. Jest to wielki nierozum gasić własną jasność, aby świecić światłem pożyczanym; grzebią i dławią same siebie pod sztuką, całe jak z pudełka. Nie dość snadź znają się same: świat nie wydał nic piękniejszego; im to przysłało uświetniać sztuki i używać barwy barwiczce.

MONTAIGNE

Cóż jest słodsze, przyjemniejszego i rozkoszniejszego od pięknej twarzy? Nie wydaje się, aby kontemplowanie nieba mogło dać więcej radości.

VALLA

Nie prześladujcie tego, co jest piękne na świecie i czym zachwyca się niebo swymi niezliczonymi oczyma.

GIORDANO BRUNO

Kultu dziewictwa nie wprowadziły kobiety; one nigdy by tego nie uczyniły, ponieważ w wielu sprawach są znacznie mądrzejsze od mężczyzn.

VALLA

Nigdy nie trzeba nam mówić do źródła:
„Pić nie będę z twego źródła.”

LOPE DE VEGA

Widzimy takie, które żałą się, iż narzucono im śluby czystości, zanim doszły do wieku rozeznania; widywałem znów inne, szczerze skarżące się, iż wtrącono je w rozpustę przed wiekiem rozeznania.

MONTAIGNE

Chcę wam pokazać głupotę tych, którzy mniemają, że są silniejsi od przyrodzenia. Czynią oni różne próby, pustym gadaniem chcą przekonać samych siebie, że mogą dokazać więcej, niżli ich siły na to pozwalają — i za wszelką cenę innych zrobić podobnymi do siebie, choć sprzeczne to jest z ludzi owych przyrodzeniem.

BOCCACCIO

Zali jest ktoś, kto by wierzył, iż potrafi spętać kobietę jaką bądź przemysłnością?

MONTAIGNE

Lepiej pokutować za to, czego się użyło, aniżeli żałować tego, czego się nie zaznało.

BOCCACCIO

W tej sprawie — kiedy białagłowa chce i pragnie — zgoła nie potrzeba, aby miłośnik troskał się o wymyślanie okazji, bowiem ona znajdzie ich więcej w godzinie, niż my wszyscy moglibyśmy uczynić w stu latach.

BRANTÔME

Dlaczego przyroda, matka rzeczywistości, dała wielu kobietom wdzięczne i szlachetne oblicza?... Żeby korzystały z tego daru, czy żeby o niego nie dbały? Z pewnością dlatego, żeby korzystały i cieszyły się nim, w przeciwnym razie nie miałby sensu fakt, że przyroda tak gorliwie starała się wymodelować ich twarze.

VALLA

Wstydlivość jest to piękna cnota i pożyteczność jej powszechnie jest uznana, ale uzasadniać ją i gruntować na prawach natury jest równie trudno, jak łatwym jest gruntować ją na obyczaju, prawach i przepisach.

MONTAIGNE

Trzeba, aby piękne białogłowy odślaniały się a jawiły swoje cudności.

BRANTOME

Białogłowy pokrywają pierś siateczką; kapłani także rozmaite święte rzeczy... Są niektóre rzeczy, które kryje się, aby pokazać.

MONTAIGNE

Twarz zmienia się przy szaty
zmianie.

LOPE DE VEGA

Te, których obawiamy się najmniej,
są może najbardziej niebezpieczne.

MONTAIGNE

Nie każda piękność budzi miłość,
niektóre radują wzrok, a nie ujarzmiają
woli.

CERVANTES

Jej piękność nakazuje respekt.

LOPE DE VEGA

Piękność w kobiecie uczciwej jest
jak ogień daleki albo ostry miecz; ani
ogień nie pali, ani miecz nie rani tego, kto
się nie zbliży.

CERVANTES

Krążyłeś za blisko ognia —
Musiałeś stanąć w płomieniach.

LOPE DE VEGA

Ogień jest ogniem, chociaż popiół go
przysłoni,
Święte mury miłosnej nie stłumią pożogi,
Miłość równym jest władcą w świecie
i w ustroni.
Przed tym bogiem, co razi i niebieskie bogi,
Żadna ciebie modlitwa ni post nie
uchroni!

RONSARD

Łatwo, gdy się siedzi w łoży,
Walczyć z bykiem lub w myślach porażać
Flamandów
Czy Maurów. Nieukowi łatwym się wydaje
Pisać książkę, żakowi kierować okrętem,
Żołnierzowi wykłady prowadzić z katedry...
Tak samo temu, który sam nie kocha,
Łatwym się zdaje wyrzec się miłości.

LOPE DE VEGA

Miłość jest dymem wzniesionym z obłoku
Westchnień, jest ogniem w kochającym
oku.
Gdy nieszczęśliwa — morzem łez
kochanków.
Czymże jest więcej? Jest roztropnym
szałem,
Zólcia dławiącą i słodkim specjałem.

SZEKSPIR

Ci, co rozum i czujność zachowali w szale,
Nie kochają, jak sędzę; kto kocha, nie bada.
Ten kochanek prawdziwy, kto zmysły
postrada —
Miłość goni jak wicher, myśl chadza ospale.

RONSARD

Wielu mniema i głosi, że miłość
odbiera rozum i ludzi jakoby w głupców
zamienia. Zdaje mi się, że to mniemanie
jest mylne.

BOCCACCIO

Niekiedy miłość tak zawładnie sercem,
Że człowiekowi śmiercią gardzić każe,
Ale rozsądni w każdej zwykli sprawie,
Ponad żar serca kłaść honor i życie.

LOPE DE VEGA

Miłość jest potęgą, która niszczy
prawa i nadaje nowe.

BOCCACCIO

Miłość z obłędem ma wspólne podłoże
I wyobraźnię, która fantazjuje.

SZEKSPIR

Dla tego, kto kocha, niepodobieństwa
żadnego na świecie nie masz.

BOCCACCIO

Pierś niewiast łatwo uczuwa zapaly,
Gdy bohaterstwem kto cześć ich pozyska.

CAMOENS

Wszystkie czcie świata nie warte są
tyle, co miłowanie i życzliwość cudnej
a godnej paniej a gołąbki.

BRANTÔME

Wszelki gniew, wszelką nędzę i moc
wszelką,
Złe losy zmoże, kto zbrojny miłością.

MICHAŁ ANIOŁ

Na marmurowej wyrzył płycie
czas wieczne prawa dla ludzkości: —
Nic piękniejszego ponad życie,
w życiu — nic ponad czar miłości.

LOPE DE VEGA

Niestety, miłość tak słodka z pozoru,
Jakimż jest srogim tyranem w istocie!

SZEKSPIR

...żadne morze
Nie zgaśi cierpień, co są upragnione,
Chyba sam ogień tylko.

MICHAŁ ANIOŁ

Zranioną miłość leczyć inną —
zawodny to lek; chcąc zapomnieć, bardziej
pamiętam.

LOPE DE VEGA

Życie bez namiętności — zmarłych
jest dziedziną.

RONSARD

Od pocałunków usta nie bledną,
a raczej odnawiają się jak księżyc.

BOCCACCIO

Mówisz, że miłość w słodkie okowy nas
bierze
Jedynie siłą ducha. Nigdy nie uwierzę,
Bowiem ducha się czuje tylko mocą ciała.

RONSARD

W przedmiocie miłości, przedmiocie,
który głównie sprowadza się do wzroku
i dotykania, można coś zdziałać bez
powabów ducha, ale nic bez powabów
cielesnych.

MONTAIGNE

Nie wszyscy są tacy mądrzy, aby
patrzyli jedynie na charakter; zresztą
nawet mędrzy radzi są, jeśli w osobie żony
przymioty duchowe łączą się z urodą.

MORUS

Serce, co kocha, równe lic ozdobie.

MICHAŁ ANIOŁ

Kto nie czeka, aż mu przyjdzie
pragnienie, nie znajdzie rozkoszy w picu.

MONTAIGNE

Nie ma w sobie żdźbła szlachetności
ten, kto może uczuć przyjemność, gdzie
sam jej nie daje.

MONTAIGNE

Miłości trwałej czarem nie sprowadzisz!
Piękność, młodość, bogactwo, dowcip
i wymowa —
Oto czary, co mają nad miłością władzę!

●
RONSARD

Wielu żeni się zbyt późno, gdy
kwiaty młodości i siły już szczyły. Czymże
jest dla nich tak zawarty związek małżeń-
ski, jeśli nie zwykłą umową handlową?

●
BACON

Chcieliście wydać ją za mąż niegodnie,
Bo bez miłości.

●
SZEKSPIR

Małżeństwo jest to układ, którego
jedynie zawarcie jest wolne, trwanie
zasię — przymusowe i narzucone.

●
MONTAIGNE

Kwasy jak i słodyczne małżeństwa
trzyma mądry człowiek w tajemnicy.

●
MONTAIGNE

Od początku świata kobiety mają
skłonność sprzeciwiać się swoim mężom.

●
MONTAIGNE

Z małżeństwem jest to, co z owymi klatkami... ptaki, które są zewnątrz, czynią wszelkie wysiłki, aby się do nich dostać; podobnie owe wewnątrz, aby się wydobyć.

MONTAIGNE

Kodeks miłości

- I Kochać jedną tylko istotę i pogardzać wszystkim innym.
- II Uważać za nieszczęście przebywanie z dala od przedmiotu miłości.
- III Być gotowym wszystko przecierpieć, a nawet ponieść śmierć, byleby tylko być blisko ukochanej istoty.
- IV Starać się jej podobać.
- V Jeżeli nie można być przy niej w rzeczywistości, to być przy niej przynajmniej myślą.
- VI Kochać wszystko, co ją otacza: przyjaciół, dom, ubrania i obrazy.
- VII Pragnąć, by ją chwalono i nie znosić najmniejszej przygany.
- VIII Wierzyć jej we wszystkim i pragnąć, aby wszyscy wierzyli.
- IX Pragnąć dla niej znosić niewygody i uważać takie cierpienie za słodkie.

- X Często płakać: z dala od niej —
z tęsknoty, przy niej — z radości.
XI Zawsze tęsknić i zawsze pożądać.
XII Służyć jej bezinteresownie, nie myśląc
nawet o żadnej nagrodzie.

PICO DELLA MIRANDOLA

KSIEGA CZWARTA

Wszystko, co ludzkie, znajduje się
w ruchu i podlega nieustannym odmianom.

MACHIAVELLI

...lecz rzadkością doprawdy jest
społeczeństwo mądrze zorganizowane.

MORUS

Prowadzimy sprawy w ich początku
i mamy je w naszej mocy; ale później,
kiedy nabiorą rozpędu, one to prowadzą
nas i unoszą, a my musimy im nadążać.

MONTAIGNE

Szkodę czyni się uczciwym stronnictwom,
jeśli się myśli wspomóc je szalbierstwem.

MONTAIGNE

Choroby i odmiany, właściwe naszemu
ciału, objawiają się także w państwach
i rządach: królestwa, republiki — rodzą się
i kwitną, i więdną ze starości, jako i my.

MONTAIGNE

Wraz z pospolitą rzeczą i własna
korzyść każdego przepada i ginie.

RABELAIS

Budowa społeczności jest to, powiada Platon, rzecz potężna i trudna do rozwiązania, trwa ona często wbrew chorobom śmiertelnym i wewnętrznym, wbrew złości i niesprawiedliwych, wbrew tyranii, wbrew nadużyciom i nieróbstwu urzędników, swawoli i rozpasaniu ludów. Nie wszystko upada, co się chwieje.

MONTAIGNE

Wiadomo, że jednym cięciem dębu obalić nie sposób.

BOCCACCIO

Nie ma nic bardziej podległego ustawicznym wstrząśnieniom jak prawa.

MONTAIGNE

Prawa starzeją się i niekiedy umierają.

BOCCACCIO

Pomieszczenie porządku i miary w grzechach jest niebezpieczne: mordercy, zdrajcy, tyrani wyszliby zbyt obronną ręką.

MONTAIGNE

Gdy zastanawiam się uważnie nad tymi wszystkimi państwami, które dzisiaj w kwitnącym są stanie, nasuwa mi się myśl — niech mi to Bóg miłosierny przebaczy — że istnieje po prostu jakieś sprzysiężenie bogaczy, dbających o własne tylko korzyści pod pozorem dobra publicznego.

MORUS

Czy nie ma innej drogi poza tą, że się jest albo właścicielem niewolników, albo niewolnikiem?

VALLA

Na te niebiosy, wolałbym ja raczej
Me serce przekuć na pieniądź i krew swą,
Kropla po kropli, wysączyć za drachmy,
Niżeli w sposób nieprawdy wyciskać
Z twardych rąk włościan mizerne ich
mienie!

SZEKSPIR

Ostateczny rodzaj niesprawiedliwości — wedle Platona — gdy to, co jest niesprawiedliwe, uważa się za sprawiedliwe.

MONTAIGNE

Wszystkie błędy powstają z winy
przeniewierczej fortuny... Czyni ona szanownymi tych, którzy na to nie zasługują;
daje ona dobrą ziemię tym, którzy jej nie uprawiają, dobry ogród temu, kto w nim
nie pracuje, wiele dzieci temu, kto ich nie
może wychować, dobry apetyt temu, kto
nie ma co jeść, a smakołyki temu, kto nie
ma zębów.

GIORDANO BRUNO

Sen cenię, głazem być jest lepszym losem,
Póki zło z hańbą w świecie się panoszą.

MICHAŁ ANIOŁ

Jeśli jeden człowiek opływa w przyjemności i rozkosze, podczas gdy wszyscy
dokoła pogrążeni w nędzy jęczą i płaczą —
nie jest on królem, lecz dozorcą więzienia.

MORUS

To, iż tyrani są tak krwiożerczy,
sprawia troska o swe bezpieczeństwo, jak
również nikczemność serca, która nie daje
im innych środków ubezpieczenia, jak
jeno zagładę wszystkich mogących im
zagrażać.

MONTAIGNE

Trwogi tyranów z każdą tylko wiosną,
Od lat bujniejsze, nie schną, ale rosną.

SZEKSPIR

Tchórzostwo jest matką okrucieństwa.

MONTAIGNE

Bo wiesz, że głowa ta najprędzej spada,
Na której tyran pocałunek składa.

SZEKSPIR

Mądry to był jegomość i przezorny,
który wezwany, aby żądał od króla, czego
zechce, prosił o to jedynie, żeby nie był
przypuszczony do żadnej z jego tajemnic.

SZEKSPIR

To jest obyczaj tyranów żądać, aby
ich wola zastąpiła miejsce słuszności.

RABELAIS

Książęta dają mi dużo, jeśli mi nic
nie odejmują i świadczą mi dosyć dobra,
jeśli mi nie czynią zła: to wszystko, czego
od nich żądam.

MONTAIGNE

Winni im jesteśmy wszelką powolność i pokorę, z wyjątkiem poddania naszego rozumu; rozum mój nie jest zobowiązany ugiąć się i przyklękać: wystarczą kolana.

MONTAIGNE

Książęta zwykle nie wywyższają ludzi godnych i cnotliwych, gdyż wydaje im się, że tacy ludzie nie będą mieli sposobności odwdziaczyć się im w takim stopniu, co podniesiony z nicości wygodniś czy też nicpoń. Prócz tego roztropnie dają im poznać, że fortuna, której ślepemu majestatowi tak wiele zawdzięczają, wyżej stoi niż cnota. Jeżeli zaś czasem wywyższają człowieka dobrego i zacnego, to rzadko pozwalają mu dłużej utrzymać się na tym stanowisku, gdyż przeciwstawiają mu mniej zasłużonego, aby dowieść, że władza wyżej stoi od zasług i że zasługi cenione są tylko wtedy, gdy zostały przez nią dozwolone i aprobowane.

GIORDANO BRUNO

Nie ma rzeczy, która by tak zatrzymała władców, jak pochlebstwo, ani też przez którą by niegodziwcy łatwiej znachodzili posłuch i uznanie.

MONTAIGNE

Kto lubi pochlebstwo, godny jest pochlebcy.

SZEKSPIR

A cóż mam mówić o dygnitarzach dworskich? Chociaż nie ma nic bardziej słuźalczego i niewolniczego, nic niesmaczniejszego i nikczemniejszego, aniżeli większość tych ludzi, to jednak chcą oni uchodzić za koronę wszechrzeczy.

ERAZM

Gdy pan pojmie, że jego sługa jest mądrzejszy, zaczyna go nienawidzić.

LOPE DE VEGA

Król jest to człowiek i nic więcej. A jeśli, sam ze siebie, jest lichym człowiekiem, władztwo całego świata nie zdolne jest go przystroić.

MONTAIGNE

Dusze szewców i cesarzy sporządzone są na tym samym kopycie...

MONTAIGNE

Któż obiera sobie pochodzenie?

SZEKSPIR

I szlachetne łona rodzą złych synów.

SZEKSPIR

Wielka jest ilość rozpróżnianej szlachty, która jak gromada trutniów żyje z cudzej pracy, i dzierżawców swych rozległych posiadłości obdziera ze skóry, byleby pomnożyć swoje dochody.

MORUS

Główną podporą lichwy, złodziejstwa i rozbojów są książęta i panowie; zabierają oni wszelkie stworzenie na swoją własność: ryby w wodzie, ptaki w powietrzu, rośliny na ziemi. I potem jeszcze głoszą biednym przykazanie: nie kradnij, sami zaś chwytają, co gdzie znajdują, obdzierają i łupią chłopą i rzemieślnika.

MÜNZER

Prawa powinny istnieć dla wszystkich i ustanawiać je winno się za zgodą tych, co im podlegać mają.

BOCCACCIO

Należy zabezpieczyć się osobnymi prawami przeciw despotyzmowi i przeciw anarchii, tępić próżność w ubieganiu się o urzędy i nie sprzedawać ich; nie pozwalać wyższym urzędnikom na wystawne życie, żeby urzędnik kierując się fałszywą ambicją nie był narażony na pokusę uzupełnienia swych dochodów przez oszustwo i kradzież...

MORUS

Złoto otwiera twierdz obronnych wrota,
Fałszywą przyjaźń i zdradę wytwarza:
Najhartowniejsza przed nim gniew się cnota,
Prezeń wódz zdrajca z wrogiem się
skojarza,
Przezeń dziew czystość zamienia sromota,
Ni grzech, ni hańba już ich nie przeraża;
Złoto uczonym — ileż widzimy razy —
Daje sąd ślepy, ich sumieniu skazy...
Ono monarchów ku tyranii skłania.
Słyszałem nieraz, że i tymi władza,
Co Wszechmocnemu służą z powołania
I ich czarują te blaski zwodnicze,
Aż cnota płonąć zasłania oblicze.

CAMOENS

Najpierw wypada niszczyć i wyko-
rzeniać, a później budować i sadzić.

CAMPANELLA

Znacznie więcej może sprawić
u ludzi nadzieja niż strach.

GUICCIARDINI

Nie jest prawem natury, żeby jeden
lud ujarzmił drugi lud.

VALLA

Najłatwiej wpaść w dół, ciężiej zaś
wyjść z niego. Tak łatwo wplątać się
w wojnę, ale skończyć ją nie jest to dzieło
jednej chwili.

LIPSJUSZ

Zacni żołnierze i rycerze godni,
Chciejcie w sercu i w mowie przekląć oręż
zbrodni,
Zawieście wasze hełmy wysoko na ścianie
I niech odtąd pająkom służą za mieszkanie,
Wkoło siecią osnute; niech wasze puklerze
Na składy swych słodczy pszczeli ród
obierze;

Niech każdy nie zwlekając miecz
przekować spiesz
I grot włóczy, boć trzeba oraczom
lemiesz;

Zakrzywiwszy na sierpy hartowne bułaty,
A zaś kordy na kosy — nie żałujcie straty;
Sprawcie, by o imieniu Marsa zapomniano,
Lecz pięknie mogło w świecie brzmieć
Pokoju miano.

RONSARD

Człowiek powinien być dla drugiego człowieka przedmiotem religijnego szacunku.

VALLA

Jak partaczem w medycynie jest ten, kto nie potrafi leczyć choroby inaczej niż przez wywołanie drugiej, jeszcze gorszej choroby, tak i człowiek, który nie umie poprawić warunków bytu w inny sposób aniżeli przez pozbawienie obywateli wygod życia, powinien by przyznać się, że nie jest zdolny do rządzenia ludźmi wolnymi.

MORUS

Władca stoi tak wysoko, że jeśli na cal zboczy z uczciwej drogi, to zło stąd wylęgle natychmiast zatruwa bardzo wielu ludzi.

ERAZM

Królowie są jako zima,
Bo dreszczem biednych przejmują.

LOPE DE VEGA

Któż obiera sobie pochodzenie?

SZEKSPIR

I szlachetne łona rodzą złych synów.

SZEKSPIR

Wielka jest ilość rozpróżnianej szlachty, która jak gromada trutniów żyje z cudzej pracy, i dzierżawców swych rozległych posiadłości obdziera ze skóry, byleby pomnożyć swoje dochody.

MORUS

Główną podporą lichwy, złodziejstwa i rozbojów są książęta i panowie; zabierają oni wszelkie stworzenie na swoją własność: ryby w wodzie, ptaki w powietrzu, rośliny na ziemi. I potem jeszcze głoszą biednym przykazanie: nie kradnij, sami zaś chwytają, co gdzie znajdują, obdzierają i łupią chłopą i rzemieślnika.

MÜNZER

Prawa powinny istnieć dla wszystkich i ustanawiać je winno się za zgodą tych, co im podlegać mają.

BOCCACCIO

Należy zabezpieczyć się osobnymi prawami przeciw despotyzmowi i przeciw anarchii, tępić próżność w ubieganiu się o urzędy i nie sprzedawać ich; nie pozwalać wyższym urzędnikom na wystawne życie, żeby urzędnik kierując się fałszywą ambicją nie był narażony na pokusę uzupełnienia swych dochodów przez oszustwo i kradzież...

MORUS

Złoto otwiera twierdz obronnych wrota,
Fałszywą przyjaźń i zdradę wytwarza:
Najhartowniejsza przed nim gnie się cnota,
Prezeń wódz zdrajca z wrogiem się
skojarza,
Przezeń dziew czystość zamienia sromota,
Ni grzech, ni hańba już ich nie przeraża;
Złoto uczonym — ileż widzimy razy —
Daje sąd ślepy, ich sumieniu skazy...
Ono monarchów ku tyranii skłania.
Słyszałem nieraz, że i tymi władza,
Co Wszechmocnemu służą z powołania
I ich czarują te blaski zwodnicze,
Aż cnota płonąc zasłania oblicze.

CAMOENS

Najpierw wypada niszczyć i wyko-
rzeniać, a później budować i sadzić.

CAMPANELLA

Dochodzi do tego, że jakiś tępak, nie mający więcej rozumu niż pień, zarówno niegodziwy, jak głupi, trzyma w poddaństwie całe mnóstwo ludzi mądrych i dobrych tylko dlatego, ponieważ los rzucił mu pod nogi stosy dukatów.

MORUS

Jakiż ten świat jest, gdy za tysiąc funtów Najgorsze wady zowią zaletami!

SZEKSPIR

Zdaje mi się, że gdziekolwiek jest własność prywatna, gdzie wszystko mierzy się wartością pieniędzy, tam nie można spodziewać się sprawiedliwości.

MORUS

Zdarty płaszcz odsłania
Małe przywary, togi zaś i szuby
Skrywają wszystko.

SZEKSPIR

Chciwość zbytnia worki drze.

CERVANTES

Kto wiele zagarnia, niełacno zdzierży
w dłoni.

RABELAIS

Kto chce wzbogacić się za dzień,
będzie wisiał za rok.

LEONARDO

Obawa, aby w przyszłości nie być
czegoś pozbawionym, jest tą przyczyną,
która sprawia, że wszystkie stworzenia są
chciwe lub drapieżne, jedynie zaś w czło-
wieku szczególnym powodem chciwości
jest jeszcze pycha; ona to właśnie budzi
w nim fałszywą ambicję, aby starał się
zabłysnąć przed innymi nadmiarem bo-
gactw.

MORUS

Skrajna nędza rodzi nikczemność,
chytrość, podstęp, robi z ludzi złodziei,
zdrajców, wyrzutków, kłamców, krzywo-
przysięzców itp. — bogactwo zaś prowadzi
do buty, pyszałkowatości, nieuctwa, rodzi
zdrajców, fanfaronów, oszukańców, samo-
chwałów, arogantów, ludzi o sercu twar-
dym i nieczułym itp. Wspólnota dopiero
czyni wszystkich bogatymi i biednymi
zarazem; bogatymi — ponieważ wszystko
mają, biednymi — gdyż na własność
niczego nie posiadają; i dlatego nie oni
służą rzeczom, lecz rzeczy im.

CAMPANELLA

Ani bowiem zwykła kradzież nie jest tak wielką zbrodnią, żeby karać ją śmiercią, ani też najsurowsza kara nie zdoła powstrzymać od rabunku tych, którzy nie mają innych środków utrzymania... Należałoby raczej zapewnić wszystkim członkom społeczeństwa jakąś egzystencję, aby nikomu nie groziła straszna konieczność najpierw kradzieży, a potem utraty życia.

MORUS

Tam, gdzie prosty błąd liczy się za zbrodnię, zbrodnie są jedynie błędami.

MONTAIGNE

Nazywamy sprawiedliwością bigos z pierwszych lepszych ustaw i paragrafów, jakie popadną nam w ręce, oraz wykonywanie ich i praktykę, bardzo niezdarną i niesprawiedliwą.

MONTAIGNE

Wielce wątpliwym wynalazkiem jest śledztwo przez męki, i zdaje mi się, iż to jest raczej próba wytrwania niż prawdy. I ten ukrywa prawdę, kto zdoła je ścierpieć, i ten, który nie zdoła: dlaczegoż bowiem boleść ma mnie raczej skłonić do wyznania tego, co jest prawdą, niż do powiedzenia tego, co nie jest prawdą?

MONTAIGNE

Ryby żyją w morzu tak jak ludzie
na lądzie: wielkie jedzą małe.

SZEKSPIR

Z walki ludu z wyższymi klasami
pochodzą wszystkie prawa wydane w inte-
resie wolności.

MACHIAVELLI

Mur żelazny powstał pomiędzy
królami, książętami i klechami a ludem.
Niech walczą, a przyjdzie cudowne zwy-
cięstwo na zgubę silnych i bezbożnych
tyranów!

MÜNZER

Największą sztuką jest obchodzić
się bez mocarzy tego świata.

BOCCACCIO

Głównym celem całego ustroju spo-
łecznego Utopii obok zaspokojenia koniecz-
nych potrzeb ogólnych jest zapewnienie
wszystkim obywatelom jak największej
ilości czasu, aby oderwawszy się od trosk
materialnych mogli swobodnie poświęcać
się kulturze duchowej. W tym bowiem
upatrują życie szczęśliwe.

MORUS

Muszę być ludźmi, którzy mogą odważyć
mówić swobodnie

KSIEGA PIĄTA

Trudno jest przeistoczyć rzeczywistość
mówi.

Najbardziej niebezpiecznym polem i przed-
miotem zainteresowania są rzeczy niemożliwe.
Z tej przyczyny, powiada Platon, malarz
jest odwrócony z głową do tyłu i nie może
oglądać, jak o prawdziwe życie, bowiem nie-
możliwe jest, aby malarz widział, jak się
i przeistacza życie i odzwierciedlał je. Właśnie
w tym kierunku jest kierunek moich badań.
Właśnie dlatego tak przeistaczam, jak w to-
bie, o czym nie mam wątpliwości, ani też nie
mam wątpliwości, że powstanie z tego, jak ci, którzy
opracowali nam nasze życie, jako
filozofowie, prawnicy, lekarze, astronomowie,
historicy i tacy.

Muszą być ludzie, którzy mają odwagę mówić swobodnie.

GIORDANO BRUNO

Trudno jest przeciwko zwyczajowi mówić.

POMPONACJUSZ

Najwdzięczniejszym polem i przedmiotem szalbierstwa są rzeczy nieznanne. Z tej przyczyny, powiada Platon, łatwiej jest wybrnąć z rzeczy mówiąc o naturze bogów, niż o naturze ludzi, bowiem nieświadomość słuchaczy otwiera piękne i szerokie pole i zostawia wszelką swobodę w traktowaniu tajemnej materii. W nic nie wierzą ludzie tak niezłomnie, jak w to, o czym najmniej wiedzą, ani też nie ma ludzi tak pewnych siebie jak ci, którzy opowiadają nam szczerze baśnie jako alchemiści, przepowiadacze, astrologowie, chiromanci, lekarze.

MONTAIGNE

Nie walczcie nigdy z religią ani z rzeczami, które wydają się zależeć od Boga, ponieważ przedmiot ten ma zbyt wielką władzę nad umysłami prostych ludzi.

GUICCIARDINI

Widziałem narodziny wielu cudów za mego czasu... najbardziej odległy świadek lepiej jest powiadomiony niż najbliższy, a ostatni z powiadomionych mocniej przekonany niż pierwszy.

MONTAIGNE

Kiedy ciepło letniej gwiazdy albo świec roztopi czerwoną farbę na obrazie, tak że sprawia wrażenie krwawego potu, albo wymalowane bożki zostaną potajemnie umazane zwierzęcą posoką albo ludzką krwią, albo kiedy kapłani postarają się, żeby struga krwi spływała przez kanaliki do oczu bożka, i kiedy po otwarciu wrót świątyni gromadzący się tłum zostanie wprowadzony w osłupienie, ponieważ nie zna naturalnej przyczyny tego zjawiska — mówi, że stał się cud.

VANINI

Cuda wielokrotnie okazały się fałszywe, a nawet wymyślone w celu wyłudzenia pieniędzy.

POMPONACJUSZ

Cuda leżą w naszej nieświadomości spraw natury, a nie w samej tejże natury istocie.

MONTAIGNE

Kiedy chorzy umierają, mówi się, że winni są lekarze; a kiedy przychodzą do zdrowia, przypisuje się ich uzdrowienie bogom.

POMPONACJUSZ

Nie ma żadnej racji przemawiającej za istnieniem duchów, ani dobrych, ani złych, ani pod księżycem, ani nad księżycem.

VANINI

Mienimy być przeciw naturze to, co jest przeciw zwyczajności; wszystko jest wedle natury, jakie bądź by było.

MONTAIGNE

Tak samo nocą, gdy nas lęk napada.
Jakże się łatwo krzak zmienia
w niedźwiedzia!

SZEKSPIR

Z imaginacji pochodzi największa część tego wszystkiego, co pospółstwo nazywa cudami, wizjami i czarami.

CHARRON

Wiedzą lekarze i filozofowie, jak wiele może zdziałać imaginacja i wiara w to, że się wyzdrowieje lub nie wyzdrowieje. Stąd też, gdyby gdzieś były kości psa i wierzono by, że mogą uzdrawiać, niewątpliwie zdarzałyby się uzdrowienia.

POMPONACJUSZ

Wyobrażenia najsilniej działają w słabym ciele.

SZEKSPIR

Wróżby to bajki i oszustwa kapłanów, z żądz chwały i bogactw, oraz wymysły książąt pogańskich dla utrzymania ludu w niewoli przy pomocy strachu przed najwyższym bóstwem.

VANINI

Gdyby kłamstwo, podobnie jak prawda, miało tylko jedną twarz, łatwiej dalibyśmy sobie z nim radę, przyjęlibyśmy po prostu za pewnik przeciwieństwo tego, co mówi kłamca; ale odwrotna strona prawdy ma sto tysięcy postaci i pole nieograniczone.

MONTAIGNE

Każdy prawodawca — powiada Warro — stara się wpoić w ludzi przekonanie, że jest Bogiem, albo że od Boga otrzymał słowa i przykazania, zgodnie z prawdą bądź fałszywie, w tym celu, żeby prawa jego przyjęto chętnie i posłusznie.

CAMPANELLA

Prawodawca nakazuje wierzyć w nieśmiertelność duszy nie z troski o prawdę, ale z troski o moralność.

POMPONACJUSZ

Mości duchowni rzadko umartwiać się lubią.

CERVANTES

Nie raz, ale tysiąc razy w mym życiu widziałem mnichów zalecających się i przymilających nie tylko do białogłów świeckich, ale i do zakonnic. Owóż byli to właśnie ci, co najgłośniej z kazalnicy swych grzmieli.

BOCCACCIO

Nie idź za śladem owych fałszywych
doradców,
Którzy nam stromą i ciernistą ścieżkę
Cnoty wskazują, a sami tymczasem
Kroczą kwiecistym szlakiem błędów,
własnych
Rad niepamiętni.

SZEKSPIR

Pragnąc dla siebie rzeczy ziemskich,
zachwalają nam niebieskie... Czcigodni
kapłani są podobni do Cyganów, którzy
zachęcając do patrzenia w niebo, sami
opróżniają tymczasem sakiewki z pie-
niędzmi.

CAMPANELLA

Z kielichów hełm i miecz kuje tu chciwość,
I krew Chrystusa sprzedają garściami...
Sprzedają jego skóry Rzym się płami
I jest wygnana z ulic sprawiedliwość.

MICHAŁ ANIOŁ

Można czasem spotkać ludzi tak
opacznie religijnych, że prędzej zniosą
najcięższe nawet bluźnierstwo wobec
Chrystusa, niż to, by ktoś dotknął najłże-
szym żartem papieża czy księcia —
zwłaszcza jeśli mógłby ponieść przy tym
uszczerbek ich własny żłóbek.

ERAZM

Religio! o jak często kryją się
i zasłaniają tobą Pycha i Łakomstwo.

LIPSJUSZ

Dla możnych religia była nie celem,
ale środkiem do celu: utrzymania i rozsze-
rzenia władzy.

VANINI

Nie ma społeczności, gdzieby nie
było jakiejs domieszki albo czczych cere-
monii, albo kłamliwych mniemań służą-
cych za wędzidło do trzymania ludu
w karchach. Dlatego to początki i źródła
ich są zazwyczaj bajeczne i pełne nadna-
turalnych tajemnic.

MONTAIGNE

Wyznawana przez nas religia nie
jest czymś, cośmy sobie sami swobodnie
wybrali.

CHARRON

Każda religia chelpi się tym, iż ma
dla udowodnienia swoich dogmatów cuda,
argumenty, prorocstwa, męczeństwa, zgod-
ność prawd.

CAMPANELLA

Wzrastamy i wychowujemy się w posłuszeństwie i szacunku dla swego domu, gdzie słyszymy, że nasi ganią prawa, obyczaje, wierzenia i zwyczaje przeciwników i obcych w tym samym stopniu, w jakim tamci ganią nas i nasze sprawy... W ten sposób łatwo może się dla nas stać zwyczajem to, że nasi będą uważali ucisk, podbój i zabójstwo przeciwników naszej wiary za ofiarę składaną bogom.

GIORDANO BRUNO

Chętnie użyjemy religii jeno tych usług, które schlebiają naszym namiętnościom. Nie masz tak doskonałej nienawiści jak między chrześcijanami. Religia nasza ustanowiona jest dla wykorzenia grzechów, owo przeciwnie, pokrywa je, hoduje, podnieca.

MONTAIGNE

Prawda powinna mieć oblicze jednakie i powszechne... Cóż to za prawda, której granice określa pasmo gór i która, poza nimi, staje się kłamstwem?

MONTAIGNE

Jeśliby rzeczywiście wszystkie religie były fałszywe z wyjątkiem jednej, to wreszcie ta jedna samą mocą swej prawdziwości łatwo wybiłaby się i wystąpiła w całym blasku, byleby krzewiono ją rozumnie i łagodnie; jeśliby zaś walczono z bronią w rękę wywołując zamieszki — a wiadomo, że ludzie najgorsi są najbardziej zarozumiali — wówczas najlepsza i najwznioślejsza religia zostałaby zagłuszona wśród mnóstwa czczych zabobonów, tak jak zboże wśród ciernistych krzaków.

MORUS

Nieszczęściem jest, iż doszliśmy do tego, że najlepszym probierzem prawdy jest mnogość wierzących.

MONTAIGNE

Świat sprzecza się o tysiące kwestii, w których i Za i Przeciw równie jest fałszywe.

MONTAIGNE

Człowiek jest zaiste szalony! Nie umiałby stworzyć robaka, a stwarza bogów tuzinami!

MONTAIGNE

Każda wiara wyśmiewana jest
zgodnie przez wszystkie inne.

CAMPANELLA

Dzieci, starcy i niewiasty większe
niż inni znajdują upodobanie w nabożeń-
stwach i kulcie religijnym i dlatego do
ołtarzy zawsze najbardziej i instynktownie
się cisną.

ERAZM

Wszelka sekta ludzka czy religia,
która swoim zwolennikom zabrania zajmo-
wania się badaniem przyrody, musi być
podejrzewana o fałszywość.

CAMPANELLA

Wszystko, co powstaje, jakiegokol-
wiek jest rodzaju, ma okres wzrostu,
określone dni istnienia, a następnie
zaczyna się psuć... Dotyczy to nie tylko
poszczególnych ludzi, ale również miast,
królestw i religii.

VANINI

Religia nasza bardziej gloryfikowała ludzi pokornych i oddanych kontemplacji niż ludzi aktywnych. Uważała za najwyższe dobro pokorę, uległość i pogardę dla spraw ludzkich... Ten sposób życia osłabił świat i oddał go na pastwę łajdakom.

MACHIABELLI

Jeśli jeden postępuje cnotliwie bez nadziei nagrody, a drugi z nadzieją nagrody, czyn tego drugiego nie powinien być uważany za tak szlachetny, jak tego pierwszego.

POMPONACJUSZ

Chciałbym, żeby bez raju i bez piekła wszyscy byli porządnymi ludźmi.

CHARRON

KSIEGA SZÓSTA

Nauki są jak rzeki, których wody
nieustannie się odnawiają.

CESALPINO

Ludzie, którzy ważyli się mówić
o przyrodzie jako o przedmiocie dostatecz-
nie zbadanym — wszystko jedno czy
kierowała nimi zbytńia pewność siebie,
czy też próżność i szkolarski zwyczaj —
wyrządzili filozofii i naukom bardzo wielką
szkodę. W miarę tego bowiem, jak
udawało im się wzbudzać zaufanie do
siebie, przyczyniali się do stłumienia
i przerwania dalszych badań.

BACON

Zwykle potępia się tych, którzy coś
nowego przynoszą.

CESALPINO

Wiedza moja jest raczej zaczerpnięta
z doświadczenia, niż ze słów cudzych,
z doświadczenia, które było mistrzem
każdego, co dobrze pisał.

LEONARDO

Co było nieznane jednemu wiekowi,
następny wiek wyjaśnił. Umiejętności
i sztuki nie powstają gotowe, jakoby
odlane w formie, jeno tworzą się i kształ-
tują pomału, gdy się je obrabia i szlifuje...

MONTAIGNE

Zaiste, umysł śmiertelnika,
Co chwila jakiś dziw odsłania nowy;
I tysiąc cudów nieraz zazdrościwa
Przed niebacznymi przyroda ukrywa.

CAMOEENS

Oko, które się okiem duszy zowie,
jest główną drogą, na której zmysł wspól-
ny może najobficiej i najwspanialej
podziwiać nieskończone dzieła natury.

LEONARDO

Kto nie chwali piękna, ten jest
cielesnym albo duchowym ślepcem i jeżeli
ma oczy, to zasługuje na to, aby ich nie
mieć.

VALLA

Każde poznanie ma źródło w uczuciu.

LEONARDO

Oby człowiek miał nie pięć, ale
pięćdziesiąt albo pięćset zmysłów!

VALLA

Niechaj widzę w tobie otchłań
wiedzy.

RABELAIS

Zagłębianie się w zagadnienie
budowy świata jest jednym z największych
i najszlachetniejszych spośród wszystkich
zagadnień.

GALILEUSZ

Niechaj nie będzie morza ani rzeki,
ani źródła, których ryby byłyby ci nie
znane; wszystkie ptaki w powietrzu,
wszystkie drzewa, krzewy i owoce w la-
sach, wszystkie zioła na łące, wszystkie
metale ukryte w łonie ziemi, kamienie
całego Wschodu i Południa, nic niechaj
ci nie będzie tajemnym i obcym.

RABELAIS

Może z czasem zobaczymy rzeczy,
których, jak dotąd, nie możemy sobie wy-
obrazić.

GALILEUSZ

Chętnie oglądamy rzeczy piękne,
gdyż daje nam to radość.

DÜRER

Natura jest tak pełna rozkoszy
i bogactwa, że wśród drzew tej samej
natury nie znajdziesz żadnego, które by
podobne było do innego, i to nie tylko
wśród drzew, lecz i wśród gałęzi czy liści,
czy owoców, nie znajdzie się nic, co by
ściśle podobne było do czego innego.

LEONARDO

Czyż można sobie wyobrazić większą
głupotę, aniżeli nazywanie rzadkich ka-
mien, srebra i złota kosztownościami,
a ziemi i błota marnościami? I jakże tym
ludziom nie przychodzi na myśl, że jeśli
ziemia należała do takich rzadkości jak
klejnoty i najcenniejsze metale, to nie
znalazłby się książę, który by nie poświęcił
worka diamentów i rubinów oraz czterech
wozów złota, by mieć przynajmniej garść
ziemi, wystarczającą do posadzenia w ma-
łym wazoniku jaśminu, czy zasiania
pomarańczy chińskiej, aby przyglądać się
jak wschodzi, rośnie, okrywa się pięknymi
liśćmi, pachnącymi kwiatami, wdzięcznymi
owocami.

GALILEUSZ

Początkiem badania jest chęć poznania i dowiedzenia się, czy rzecz istnieje lub jest możliwa i odpowiednia, i czy przyniesie jakiś pożytek.

GIORDANO BRUNO

Nauki, które obecnie posiadamy, są tylko pewnego rodzaju składnymi zestawieniami tego, co już przedtem wynaleziono, a nie metodami robienia odkryć ani też wskazówkami prowadzącymi do nowych dzieł. Prawdziwy zaś i właściwy cel nauki — to nic innego, jak wyposażenie życia ludzkiego w nowe wynalazki i środki.

BACON

Niech będą szacowani męże uczeni i wynalazcy rzemiosł pożytecznych, bez których żaden naród nie był i nie będzie szczęśliwym.

LIPSJUSZ

Zazwyczaj spichlerz pamięci hojniej bywa zaopatrzony w treść, niżeli spichrz własnego dowcipu.

MONTAIGNE

Nasze mniemania szczepią się jedno na drugim.

MONTAIGNE

Na jakiej podstawie chcecie zarzucić naturze, że z powodu podeszłego wieku wpadła w uwiad starczy i zapomniała o wytwarzaniu umysłów spekulatywnych, będąc tylko w stanie wydawać na świat ludzi, stających się niewolnikami Arystotelesa, którzy muszą myśleć jego mózgiem i poznawać jego zmysłami?

GALILEUSZ

Uważam za skończonego głupca tego, który zawiera całkowicie książkom, zamiast starannie badać, czy mówią prawdę.

VALLA

Czyż może być coś bardziej hańbiącego, jak gdy podczas dysput publicznych, przy omawianiu zagadnień podlegających doświadczeniu, ktoś z boku wyrывa się z cytatem tekstu, często nawet napisanego w zupełnie innym zamiarze — byleby tylko zamknąć usta przeciwnikowi?

GALILEUSZ

Dlatego w tak powszechnym i staro-
dawnym użyciu jest ów styl mglisty
i dwuwykładny. Skoro autor potrafi
zyskać to, iż przyciągnie ku sobie i zatrud-
ni potomność... że przy tym przedstawi się
nieco ciemno lub wątpliwie, nic nie wadzi.
Wiele umysłów wertując i rozstrzygając,
wysnuje stąd mnóstwo kształtów albo
według jego myśli, albo mimo niej, które
wszystkie przymnożą mu czci. Ujrzy się
wzbogacony ofiarami swoich uczniów. Tak
właśnie urosło w cenę wiele rzeczy nic-
wartych, to dało powagę niektórym
pismom i wzbogaciło je we wszelaką treść,
jaką kto zapragnie, gdyż jedna i ta sama
rzecz może obejmować i sto, i tysiąc, i ile
nam się podoba różnych obrazów i wykla-
dów.

MONTAIGNE

I zaiste, tak się dzieje, że gdzie brak
argumentu, tam nadrabia się krzykiem,
co nie zdarza się w rzeczach pewnych.
Przeto twierdzimy, że gdzie się krzyczy,
tam nie ma wiedzy prawdziwej.

LEONARDO

Kto rozprawia, powołując się na
autorytet, nie posługuje się rozumem, lecz
raczej pamięcią.

LEONARDO

Jak bardzo luźnym i niepewnym narzędziem jest umysł ludzki! Ludzie wobec faktów, jakie im przedstawić, chętniej zabawiają się szukaniem racji, niż szukaniem prawdy.

MONTAIGNE

Prawdy nie da się osądzić wedle cudzej powagi i świadectwa.

MONTAIGNE

Strzeż się, żeby nieograniczona wiara w autorytet jakiegokolwiek człowieka nie utrzymywała cię w błędzie.

ALBERTI

Najsprawiedliwszy podział, według którego natura rozdała nam swoje łaski, dotyczy rozumu, nie masz bowiem nikogo, ktoby się nie zadowalał tym, co mu udzielono.

MONTAIGNE

Jest rzeczą szczególną, iż w tych potyczkach intelektualnych jest z korzyścią być zwyciężonym. Słabszy nie powinien ich unikać, ale przeciwnie, powinien ich szukać, wraca bowiem do domu mądrzejszy i lepiej uzbrojony do przyszłych walk.

PICO DELLA MIRANDOLA

Każdy rozumny powinien iść za kimś innym tylko w tym sensie, żeby nie rezygnował, iż z czasem będzie mógł wynaleźć lepsze.

DÜRER

Nie jest korzystnym dla państwa zamykać umysły autorytetem jednej książki; w ten sposób bowiem uniemożliwia się odkrycia nowych rzeczy i przeszkadza się powstawaniu nowych nauk.

CAMPANELLA

Są tacy, którzy w swej łatwowierności i głupocie boją się, że przez patrzenie zaszkodzą sobie, i z uporem pragną przebywać w mroku tego, co niegdyś słabo opanowali.

GIORDANO BRUNO

Winniśmy trzymać się świata zmysłów, a nie świata papierowego.

GALILEUSZ

Sądziłbym, że przyroda najpierw na swój sposób stworzyła przeróżne rzeczy, a dopiero później ludzki rozum zdolny do poznania (aczkolwiek z wielkim trudem) niektórych jej tajemnic.

GALILEUSZ

Wobec mnóstwa rzeczy dostępnych poznaniu — a liczba ich jest nieskończona, zdolność pojmowania ludzkiego jak gdyby nie istniała, choćby zdobywała się na zrozumienie tysiąca zagadnień — gdyż tysiąc wobec nieskończoności jest niemal zerem. Ale... niektóre zagadnienia umysł ludzki poznaje, zdaniem moim tak doskonale i z taką absolutną pewnością, jaką posiada tylko przyroda. Takimi są właśnie czyste nauki matematyczne...

GALILEUSZ

Więcej warte świadectwo Magellana niż św. Tomasza i innych.

CAMPANELLA

Doświadczenie nie zwodzi nigdy, błędą jeno nasze sądy, obiecując sobie po nim wynik taki, jaki nie może mieć uzasadnienia w naszych doświadczeniach.

LEONARDO

Zdaje mi się, że próżne i pełne błędów są nauki, które nie zrodziły się z doświadczenia, macierzy wszelkiej pewności, to jest, gdy ich początek czy środek, czy koniec nie przechodzi przez probierz żadnego z pięciu zmysłów.

LEONARDO

A jeśli wątpimy o każdej rzeczy, która nie przechodzi przez probierz zmysłów, o ileż bardziej winniśmy wątpić o rzeczach, stawiających opór tym zmysłom, jak o istocie Boga i duszy, i tym podobnych, o których zawsze się rozprawia i o które spory się toczy?

LEONARDO

Wśród gatunków filozofii ten jest najlepszy, który w sposób najbardziej dogodny i wzniosły dokonywa doskonalenia ludzkiego umysłu oraz najbardziej odpowiada prawdzie natury i, o ile to jest możliwe, współpracuje z nią, odgadując według porządku naturalnego i rozumienia zmienności, a nie instynktem, jak to robią zwierzęta i im podobni, ani przez natchnienie dobrych lub złych duchów, jak to czynią prorocy, ani przez melankoliczny entuzjazm, jak poeci lub inni kontemplatorzy...

GIORDANO BRUNO

Zawiłość jest to moneta, którą uczeni posługują się jak gracze liczmanami, aby nie odsłonić czczości swojej sztuki: głupota zaś ludzka snadno daje się spłacać tą walutą.

MONTAIGNE

Należy mówić zwyczajnym ludzkim językiem i — jak powiadał Oktawian August — należy unikać wyszukanych słów z taką samą bacznością, z jaką sternicy okrętów unikają raf i skał na morzu.

RABELAIS

Wszelka nauka polega na zbieraniu tego, co podobne i rozróżnianiu tego, co niepodobne; i to jest właśnie podział na rodzaje i gatunki — czyli klasy — według różnic, które wskazują naturę rzeczy.

CESALPINO

Prawdziwa wiedza — to znajomość przyczyn.

BACON

Niektórzy mogą nauczyć się wielu sztuk, ale nie jest to dane każdemu. Żaden jednak rozumny człowiek nie jest tak tępy, iżby nie mógł nauczyć się rzeczy, ku której pociągany jest największym zamiłowaniem. Z takiego powodu nikt nie jest zwolniony od powinności uczenia się czegoś.

DÜRER

Niewiele są warte zarówno goła ręka,
jak i sam sobie pozostawiony rozum. Dzieł
dokonywa się przy pomocy narzędzi
i środków pomocniczych; w niemniejszym
stopniu potrzeba ich rozumowi niż ręce.

BACON

Panowanie człowieka nad światem
opiera się jedynie na kunsztach i naukach.

BACON

Chodzi człowiek po morzu jak po
ziemi; ujarzmił Ocean i Wichry; opłynął
ziemię na okrętach; przy pomocy map
żeglarskich i igły magnesowej znajduje
właściwy kierunek nocą; zna gwiazdy
i ziemię, do których się udaje. Zajmuje
cały Świat, poddaje go sobie, przemierza
we wszystkich kierunkach, poznaje, ogląda,
kieruje nim, jak gdyby sam był Bogiem
rządcą świata.

CAMPANELLA

Wiedza i potęga ludzka — to jedno
i to samo, gdyż nieznajomość przyczyn
pozbawia nas skutku. Nie można bowiem
przyrody zwyciężyć inaczej, niż przez to,
że się jej słucha.

BACON

Niebo dzięki teleskopowi znalazło się od nas 30 czy 40 razy bliżej, aniżeli było ono dla Arystotelesa, tak że możemy na nim obecnie dostrzec setki rzeczy, których on nie mógł zobaczyć, a między innymi owe plamy na Słońcu, które bezwarunkowo były dlań niedostępne.

GALILEUSZ

W niczym twój rozum nie zbliża się bardziej do prawdopodobieństwa i gruntu niż w tym, iż przekonuje cię o mnogości światów.

MONTAIGNE

Przy nieskończonych zmianach i następowaniu różnych form po sobie zawsze istnieje jedna i ta sama materia.

GIORDANO BRUNO

Materia nieba nie różni się od materii człowieka ani chrabąszcza.

VANINI

Rzeczy tego świata żadnej nie mają stałości, ale zawsze podległe są zmianom.

BOCCACCIO

Czy nie widzicie, że to, co było nasieniem, staje się łądą, a z tego, co było łądą, robi się kłos, z kłosa — chleb, z chleba — sok żołądkowy, z niego — krew, z niej zaś — nasienie, z niego — embriou, z embriou — człowiek, z człowieka — trup, z trupa — ziemia, a z niej kamień albo inna rzecz i tak można dojść do wszystkich form natury.

GIORDANO BRUNO

Świat stoi jeno samą sprzecznością i różnaitością.

MONTAIGNE

Kto chce poznać największe tajemnice natury — niechaj obserwuje i rozpatruje minima i maksima, przeciwieństwa i przeciwstawności.

GIORDANO BRUNO

Bo nic na ziemi nie żyje tak złego,
By czegoś ziemi nie dało dobrego,
Nic tak dobrego, by wskutek nadużyć
Nie mogło szkodzić, wbrew sobie, miast
służyć.

SZEKSPIR

Ten mały kwiatek truciznę ma w sobie,
Lecz oprócz tego lekarstwo w chorobie,
Gdy go powąchasz, każdy zmysł ożyje,
Kiedy spróbujesz — mózg, serce zabije.
Dwóch przeciwników ten bój wie dzie co
dnia
W ziele i w człeku — to cnota i zbrodnia.

SZEKSPIR

KSIĘGA SIÓDMA

W tym miejscu, gdzie ukończył się ten
wielki dzieło, który (jak pisał - 1000)
pisał w wielkiej sile i siły, w
wielkiej sile i siły, w wielkiej sile i siły,
wielkiej sile i siły, w wielkiej sile i siły,
wielkiej sile i siły, w wielkiej sile i siły,
wielkiej sile i siły, w wielkiej sile i siły,

W tym miejscu, gdzie ukończył się ten
wielki dzieło, który (jak pisał - 1000)
pisał w wielkiej sile i siły, w
wielkiej sile i siły, w wielkiej sile i siły,
wielkiej sile i siły, w wielkiej sile i siły,
wielkiej sile i siły, w wielkiej sile i siły,
wielkiej sile i siły, w wielkiej sile i siły,

Trzeba rozprzestrzeniać radość...

MONTAIGNE

Beztroska, ciche ustronie, urok pól, pogoda niebios, szmer źrójów, spokój ducha — w znacznej mierze sprawiają, że najbardziej jałowe Muzy okazują się płodnymi i na świat wydają twory budzące najwyższy podziw i zadowolenie.

CERVANTES

Okręt patrzącym z brzegu zdaje się spoczywać, kiedy najprędzej płynie; tak spogląda wielu na pracowite próżniactwo pisarzy i sądzi ich nieczynnymi w ten czas, kiedy najwięcej pracują.

LIPSJUSZ

Źródło wyschło; trzeba poczekać na deszcz, a wam się zbyt spieszy.

MICHAŁ ANIOŁ

Bardzo łatwo giną sztuki, ale z trudem się je na nowo odkrywa i dużo na to czasu potrzeba.

DÜRER

Mnóstwo jest takich, którzy umieją na pamięć całą poetykę, a nie zdołaliby napisać choćby czterech wierszy; inni posiadają wszystkie przepisy Leonarda da Vinci, a nie są w stanie namalować stołka. Trzeba uczyć się grać nie od tych, którzy umieją robić instrumenty, ale od tych, którzy umieją na nich grać. Sztukę poetycką zdobywa się ciągłym czytaniem poetów. Do sztuki malarskiej dochodzi się ciągłym rysowaniem i malowaniem, do kunsztu dowodzenia — czytaniem książek pełnych dowodów.

GALILEUSZ

Malarstwo istnieje najpierw w umyśle swego wynalazcy i nie może dojść do doskonałości bez działania rąk. Malarstwo stawia najpierw swe naukowe i prawdziwe zasady, co to jest ciało zacienione i co to jest cień pierwotny i cień pochodny, i co to jest światło: co to jest ciemność, jasność, barwa, ciało, kształt, położenie, odległość, bliskość, ruch i spoczynek, które dają się pojąć wyłącznie umysłem, bez działania rąk. I to będzie nauka o malarstwie, która pozostaje w umyśle oddającym się tej sztuce, a z niej rodzi się potem działanie, daleko godniejsze, niż wymienione wyżej poznanie i wiedza.

LEONARDO

Zły to uczeń, który nie przewyższa
swego mistrza.

LEONARDO

Nie będzie zbyt świetne malowidło
malarza, jeśli obiera on za wzór malowidło
innych; jeśli natomiast uczyć się będzie od
natury, wyda piękny owoc.

LEONARDO

Malować — to tyle, że ktoś umie tę
z wszystkich widzialnych rzeczy, którą
chce — jakakolwiek by była — przedsta-
wić na płaskim przedmiocie.

DÜRER

Zbyt wiele i zbyt mało psują każdą
rzecz.

DÜRER

Dobrego nigdy za wiele.

CERVANTES

Wychodzą niekiedy spod pędzla
malarza rysy przechodzące jego pojęcia
i wiedzę i które jego samego pogrążają
w zachwycie i zdumieniu.

MONTAIGNE

Malarstwo obejmuje nie tylko dzieła natury, lecz nieskończenie wiele takich, których natura nigdy nie stworzyła.

LEONARDO

Zebrany skrycie skarb serca ujawnia się w dziele i w nowym tworze, który ktoś kształtuje w swym sercu pod postacią rzeczy. To jest właśnie przyczyną, że wprawny artysta nie musi każdej postaci kopiować z życia, wystarczy bowiem, że uzewnętrznia to, co przez długi czas z zewnątrz czerpiąc zgromadził w sobie.

DÜRER

Dobry malarz winien malować dwie rzeczy główne, to jest człowieka i myśl jego ducha. Namalować człowieka jest łatwo, myśl — trudno.

LEONARDO

Malarstwo obejmuje powierzchnię, barwy i kształty wszelkiej rzeczy stworzonej przez naturę, a filozofia przenika wnętrze tych samych ciał.

LEONARDO

...dłużej przetrwa rzeźba żywa,
Którą dłoń z gładu twardego wyrzywa,
Niż twórca, co go czas w popiół zamienia.
Przyczynę skutek trwałością zacienia,
Więc sztuka walkę z naturą wygrywa.
Wiem, bowiem z pięknym posągiem tak
bywa:
Czas i śmierć dziełu nie bronią istnienia.

MICHAŁ ANIOŁ

Rzeczą słów jest służyć i iść za
myślą... Mowa wedle mego smaku — to
mowa naturalna i prosta, tak na papierze
jak w ustach; soczysta i energiczna,
zwięzła i krótka, nie tyle wymuskana
i misterna, co jędrna i krzepka... raczej
trudna niż nudna, daleka od sztuczności,
swobodna, luźna i śmiała: by każdy jej
strzępek miał swoje życie.

MONTAIGNE

Piszę nie dla samego siebie, ale dla
ludzi.

ALBERTI

Jestem jak zwierciadło, które w swej
głębinie
Oddaje zawsze wiernie, co przed nim się
dzieje.

RONSARD

Starajcie się, aby czytając opowieść waszą smutny się roześmiał, wesołek jeszcze bardziej poweselał, aby się prostaczek nie znudził, wykształcony podziwiał jej pomysłowość, by nie gardził nią człowiek stateczny, roztropny nie poskąpił jej pochwały.

CERVANTES

Niech wiersz co chwila barwę zmienia,
Ogrzany żywą krwią wzruszenia.

LOPE DE VEGA

Poezja ludowa, płynąca czysto z natury, ma swoje naiwności i gracje, przez które można ją równać z wyborną pięknnością poezji doskonalej w swej sztuce.

MONTAIGNE

Wiersz jest nad czas i nad śmierć.

MICHAŁ ANIOŁ

Poezja prawdziwa, wzniosła, boska jest powyżej reguł i objęcia rozumu. Ktokolwiek osądza jej piękność wzrokiem spokojnym i chłodnym, nie widzi jej, tak samo jak lśnienia błyskawicy; nie przekonuje ona naszego sądu, ale zagarnia go i porywa.

MONTAIGNE

Któż zmusi wiersze do milczenia?

LOPE DE VEGA

Usunąć iluzję to znaczy zepsuć cały teatr. To właśnie, to udawanie i złuda jest tym, co więzi oczy widzów. A całe życie ludzkie czymże jest innym, jak nie jakąś komedią, w której każdy występuje w innej masce i każdy gra swoją rolę, dopóki reżyser nie sprowadzi go ze sceny?

ERAZM

Komedie — wszak to zwierciadło:
W nich starca postać wybladła,
Półgłówki, młodzież, uczeni
I ludzie z natchnioną głową,
Rycerze i fanfarony,
Dziewczęta młode, matrony,
Odzwierciedlają typowo
Treść ludzką z obyczajami
I z jej znamięm niestartym,
Mieszając prawdę z pół-żartem
A słów powagę z nudami!

LOPE DE VEGA

Wszystko, co przesadzone, przeciwne jest zamiarowi teatru, którego przeznaczeniem, jak dawniej tak i teraz — było i jest służyć niejako za zwierciadło naturze, pokazywać cnocie własne jej rysy, złości — żywy jej obraz, a światu i duchowi — postać ich i piętno.

SZEKSPIR

Prawdziwi krytycy są słońcem i solą literatury...

LIPSJUSZ

Muzyka uspokaja umysł, ułatwia wzlot myśli, a gdy trzeba pobudza do walki; pomaga znosić trudy i cierpienia każdego przedsięwzięcia; pociesza przygnębionych i zrozpaczonych; dodaje sił podróżującym.

AGRIPPA Z NETTESHEIM

Miłość karmi się muzyką.

SZEKSPIR

Mistrzostwa nie zdobędzie,
Kto wprzódę nie osiągnie
Sztuki i życia krańców.

MICHAŁ ANIOŁ

Gdy patrzę na któryś z najwspanialszych posągów — powiadam sam do siebie: „A kiedy zdołasz odłupać z marmuru, co zbyteczne i dobyć z niego wspa-
niałą postać, którą ukrywa? I kiedy wydoskonalisz się w mieszaniu farb, roz-
kładaniu na płótnie czy na ścianie różnych kolorów i przedstawianiu tym sposobem wszystkich dostrzegalnych przedmiotów, jak to czynili Michał Anioł, Rafael czy Tycjan?” Gdy widzę, jak ludzie zdobyli umiejętność układania interwałów mu-
zycznych, zasady i prawa pozwalające stosować je z przedziwną dla ucha rozko-
szą, to czyż mógłbym kiedy powściągnąć swe zdumienie? A cóż mówić dopiero o tylu rozmaitych instrumentach? I czyż czytanie znakomitych poetów nie napelnia podziwem tych, którzy uważnie wnikają w pomysły twórcze i ich interpretacje? A cóż powiedzieć o architekturze? Co o sztuce żeglarskiej? Ale czyż ponad wszystkimi zdumiewającymi odkryciami nie góruje wzniosłość umysłu tego, który odkrył sposób przekazywania najbardziej tajemnych myśli własnych komukolwiek innemu, pomimo największego oddalenia w przestrzeni i w czasie? Czyż nie jest

godne podziwu móc rozmawiać z tymi, którzy są w Indiach, rozmawiać z tymi, którzy jeszcze się nie narodzili i na ten świat przyjdą dopiero za tysiąc czy dziesięć tysięcy lat? I to z jaką łatwością! Różnymi zestawieniami dwudziestu znaczków na papierze!

GALILEUSZ

PRZYPISY

1. W. J. ...
2. ...
3. ...
4. ...
5. ...
6. ...
7. ...
8. ...
9. ...
10. ...
11. ...
12. ...
13. ...
14. ...
15. ...
16. ...
17. ...
18. ...
19. ...
20. ...
21. ...
22. ...
23. ...
24. ...
25. ...
26. ...
27. ...
28. ...
29. ...
30. ...
31. ...
32. ...
33. ...
34. ...
35. ...
36. ...
37. ...
38. ...
39. ...
40. ...
41. ...
42. ...
43. ...
44. ...
45. ...
46. ...
47. ...
48. ...
49. ...
50. ...
51. ...
52. ...
53. ...
54. ...
55. ...
56. ...
57. ...
58. ...
59. ...
60. ...
61. ...
62. ...
63. ...
64. ...
65. ...
66. ...
67. ...
68. ...
69. ...
70. ...
71. ...
72. ...
73. ...
74. ...
75. ...
76. ...
77. ...
78. ...
79. ...
80. ...
81. ...
82. ...
83. ...
84. ...
85. ...
86. ...
87. ...
88. ...
89. ...
90. ...
91. ...
92. ...
93. ...
94. ...
95. ...
96. ...
97. ...
98. ...
99. ...
100. ...

Przy tytułach dzieł podajemy miejsce
i datę wydań polskich, z których
zaczerpnięto cytaty.

- Agrippa von Nettesheim** (Cornelius) Heinrich (1486—1535) — lekarz, humanista i filozof niemiecki. Najważniejsze dzieła: *O filozofii tajemnej*, *O niepewności i marności nauk*. (myśli w przekładzie A. Nowickiego)
- Alberti Leon Battista** (ok. 1404—1472) — wszechstronnie uzdolniony artysta i wynalazca włoski, teoretyk architektury, rzeźby i malarstwa. Najważniejsze dzieła: *O architekturze*, *Elementy malarstwa*, *O posagu, Momus*. (myśli w przekładzie A. Nowickiego)
- Bacon Francis** z Werulamu (1561—1626) — kanclerz Anglii, najwybitniejszy z filozofów angielskiego Odrodzenia, nazywany „ojcem angielskiego materializmu“. Najważniejsze dzieła: *Novum organum* (Warszawa 1955), *Nowa Atlantyda* (Warszawa 1954). (myśli w przekładzie J. Wikarjaka i W. Kornatowskiego)
- Boccaccio Giovanni** (1313—1375) — nowelista włoski, czołowy przedstawiciel wczesnego humanizmu. Najważniejsze dzieła: *Dekameron* (Warszawa 1955), *Fiammetta* (Kraków 1923), *Genealogia bogów*. (myśli w przekładach E. Boyého, J. Feldhorna i A. Nowickiego)
- Brantôme Pierre de** (ok. 1540—1614) — pisarz francuski. Główne dzieło: *Żywoty pań swowolnych* (Warszawa 1957). (myśli w przekładzie T. Boya-Żeleńskiego)
- Bruno Giordano** (1548—1600) — najwybitniejszy z filozofów włoskiego Odrodzenia, odważnie propagował i rozwijał teorię Kopernika, spalony w Rzymie na stosie za ateizm. Najważniejsze dzieła: *Uczta popielcowa* (Warszawa 1956), *O przyczynie, początku i jedności* (Warszawa 1956), *O niezmiernym i o niezliczonych czyli o Wszechświecie i światach* (poemat), *Wygnanie triumfującej bestii*, *Świecznik* (komedia), *Kabała konia Pegazowego i osioł Killeński*. (myśli w przekładach W. Zawadzkiego i A. Nowickiego)

- Camoens Luiz (1524—1580) — poeta portugalski, najwybitniejszy przedstawiciel portugalskiego Odrodzenia. Główne dzieło: *Luzyady* (Warszawa 1890). (myśli w przekładzie A. M-skiego — Z. Trzeszczkowskiej)
- Campanella Tommaso (1568—1639) — filozof włoski, wybitny przedstawiciel renesansowej utopii społecznej, obrońca teorii Kopernika i Galileusza, oskarżany o szerzenie ateizmu i prześladowany (27 lat w więzieniu). Najważniejsze dzieła: *Miasto Słońca* (Wrocław 1955), *Ateizm zwyciężony, Obrona Galileusza*. (myśli w przekładach L. i R. Brandwajnow, Z. Lechowicza i A. Nowickiego)
- Cardano Girolamo (1501—1576) — lekarz, matematyk i filozof włoski. Główne dzieła: *O różnorodności rzeczy, O życiu własnym*. (myśli w przekładzie A. Nowickiego)
- Cellini Benvenuto (1500—1571) — wielki rzeźbiarz i złotnik włoski, twórca posągu przedstawiającego Perseusza. Główne dzieło: *Żywot spisany przez niego samego* (Warszawa 1949). (myśli w przekładzie L. Staffa)
- Celtis Konrad (1459—1508) — humanista niemiecki, wybitny przedstawiciel renesansowej poezji łacińskiej. Główne dzieła: *Elegie miłosne* (4 księgi), *Ody* (4 księgi), *Germania*. (myśli w przekładzie K. Jeżewskiej)
- Cervantes Miguel de (1547—1616) — powieściopisarz hiszpański, najwybitniejszy przedstawiciel hiszpańskiego Odrodzenia. Główne dzieło: *Przemysłny szlachcic Don Kichote z Manczy* (Warszawa 1955). (myśli w przekładzie A. i Z. Czernych)
- Cesalpino Andrea (1519—1603) — przyrodnik, lekarz i filozof włoski, najwybitniejszy botanik epoki Odrodzenia, oskarżony o ateizm. Najważniejsze dzieła: *O roślinach, Zagadnień perypatetycznych ksiąg pięć*. (myśli w przekładzie A. Nowickiego)

- Charron Pierre (1541—1603) — filozof i moralista francuski. Główne dzieło: *O mądrości*.
(myśli w przekładzie A. Nowickiego)
- Dürer Albrecht (1471—1528) — wielki malarz i grafik niemiecki, twórca sławnych drzeworytów i miedziorytów. Teoretyk sztuki. Po polsku pisma jego wydano w tomie: *Albrecht Dürer, pisarz i teoretyk sztuki* (Wrocław 1956).
(myśli w przekładzie J. Białostockiego)
- Erazm z Rotterdamu (1469—1536) — pisarz, filolog i filozof holenderski, jeden z najsławniejszych humanistów epoki Odrodzenia. Główne dzieło: *Pochwała głupoty* (Wrocław 1953).
(myśli w przekładzie E. Jędrkiewicza)
- Galileusz (Galilei Galileo 1564—1642) — wielki uczony włoski, zwolennik i kontynuator teorii Kopernika. Główne dzieło: *Dialog o dwu najważniejszych układach świata Ptolemeuszowym i Kopernikowym* (Warszawa 1953).
(myśli w przekładzie E. Ligockiego)
- Guicciardini Francesco (1483—1540) — historyk włoski. Najważniejsze dzieła: *Historia Włoch (od r. 1402 do r. 1530)*, *Wspomnienia*.
(myśli w przekładzie A. Nowickiego)
- Hutten Ulrich von (1488—1523) — humanista niemiecki. Główne dzieło: *Vadiscus albo Trójca rzymska*.
(myśli w przekładzie A. Nowickiego)
- Leonardo da Vinci (1452—1519) — genialny, wszechstronnie uzdolniony artysta, uczony, wynalazca i filozof włoski. Sławne są jego dzieła malarskie: „Gioconda” („Mona Lisa”), „Ostatnia wieczerza”, „Autoportret”. Nieprzemijającą wartość mają jego myśli, wydane pośmiertnie z rękopisów. Po polsku ukazały się: *Pisma wybrane* (Warszawa 1930), *Paragone* (Wrocław 1953).
(myśli w przekładzie L. Staffa)

- Lipsjusz (Lips) Joost (1547—1606)** — filolog i filozof flamandzki. Po polsku wydano: *Myśli y zdania z pism Justa Lipsiusza wyięte* (Kraków 1789). (myśli w przekładzie M. H. G. — Juszyńskiego)
- Lope de Vega Felix (1562—1635)** — najwybitniejszy poeta hiszpańskiego Odrodzenia, autor 2 tysięcy sztuk scenicznych. Najbardziej znane dramaty i komedie: *Owczę źródło* (Wrocław 1954), *Pies ogrodnika* (Warszawa 1956), *Dziewczyzna z dzbankiem* (Warszawa 1954), *Młyn* (Warszawa 1954), *Wędka Feniksany* (Warszawa 1955), *Gwiazda Sewilli* (Warszawa 1881), *Kara nie zemsta* (Warszawa 1881), *Nauczyciel tańca*, *Najlepszym sędzią król* (Warszawa 1881), *Tyran ukarany* (myśli w przekładzie L. H. Morstina, J. Żuławskiego, A. Maliszewskiego, T. Peipera, J. A. Świąckiego)
- Machiavelli Nicoló (1469—1527)** — historyk włoski, pionier nowożytnej myśli politycznej. Najważniejsze dzieła: *Książę* (Warszawa 1917), *Rozprawy o pierwszych księgach T. Liwiusza*, *Mandragola* (komedia), *Historie florenckie*. (myśli w przekładzie Cz. Nankego, A. Kłoskowskiej i A. Nowickiego)
- Michał Anioł (Michelangelo) Buonarroti (1475—1564)** — genialny rzeźbiarz i malarz włoski, twórca „Dawida“, „Mojżesza“, „Kaplicy Medyceuszów“ (rzeźby) i wnętrza Kaplicy Sykstyńskiej (freski). Pisał też wiersze. Po polsku ukazały się: *Poezje* (Warszawa 1922). (myśli w przekładzie L. Staffa)
- Montaigne Michel de (1533—1592)** — jeden z najwybitniejszych myślicieli francuskiego Odrodzenia. Główne dzieło: *Próby* (Warszawa 1957). (myśli w przekładzie T. Boya-Żeleńskiego)
- Morus (More) Thomas (1478—1535)** — humanista angielski, kanclerz Anglii, uważany za „ojca socjalizmu utopijnego“. Główne dzieło: *Utopia* (Poznań 1947). (myśli w przekładzie K. Abgarowicza)

- Münzer Thomas (ok. 1490—1525) — teolog niemiecki, przywódca wojny chłopskiej.
(myśli w przekładach anonimowych)
- Pico della Mirandola Giovanni (1463—1494) — filozof włoski. Najważniejsze dzieła: *O godności człowieka*, *Heptaplus*, *O bycie i jedności*.
(myśli w przekładzie A. Nowickiego)
- Pomponacjusz (Pomponazzi) Pietro (1462—1524) — filozof włoski. Najważniejsze dzieła: *O nieśmiertelności duszy*, *O przyczynach godnych podziwu zjawisk naturalnych*, *czyli o zakłęciach*, *O losie, wolnej woli i przeznaczeniu*.
(myśli w przekładzie A. Nowickiego)
- Rabelais François (1494—1553) — humanista francuski, pisarz-satyryk. Główne dzieło: *Gargantua i Pantagruel* (Warszawa 1955).
(myśli w przekładzie T. Boya-Żeleńskiego)
- Ronsard Pierre de (1524—1585) — sławny poeta francuski. Po polsku: *Poezje* (Warszawa 1956).
(myśli w przekładach L. Staffa, M. Wronckiej, L. E. Stefańskiego)
- Szekspir (Shakespeare) William (1564—1616) — genialny poeta angielski. Najsławniejsze dramaty i komedie: *Hamlet*, *Burza*, *Sen Nocy Letniej*, *Makbet*, *Romeo i Julia*, *Juliusz Cezar*, *Antoniusz i Kleopatra*, *Król Lir*, *Otello*, *Cymbelin*, *Perykles*, *Tytus Andronikus*, *Troilus i Kressyda*, *Dwaj pancwie z Werony*, *Stracone zachody miłosne*, *Wieczór trzech króli*, *Opowieść zimowa*, *Wesołe kumoszki z Windsoru*, *Król Henryk IV*, *Król Henryk V*, *Król Ryszard III*, *Król Jan*, *Koriolan*, *Król Ryszard II* i inne, wielokrotnie przekładane na polski.
(myśli w przekładach J. Kasprowicza, K. I. Gałczyńskiego, W. Tarnawskiego, J. Paszkowskiego, L. Ulricha, Z. Siwickiej, K. Berwińskiej)
- Valla Lorenzo (ok. 1405—1457) — sławny humanista włoski, filolog i filozof. Najważniejsze dzieła: *O rozkoszy*, *O rzekomej donacji Konstantyna*.
(myśli w przekładzie A. Nowickiego)

- V a n i n i Giulio Cesare (1585—1619) — wolnomyślny
filozof włoski, spalony w Tuluzie na stosie za ateizm.
Najważniejsze dzieła: *Amfiteatr wiecznej opatrzno-*
ści... i O godnych podziwu tajemnicach Przyrody
Królowej i Bogini śmiertelnych ksiąg czworo.
(myśli w przekładzie A. Nowickiego)
- V i l l o n François (1431 — ok. 1489) — poeta francuski.
Po polsku: *Wielki Testament* (Warszawa 1954).
(myśli w przekładzie T. Boya-Żeleńskiego)
-

Okladka
J. CZ. BIENIEK

*

Opracowanie graficzne
ANDRZEJ BORECKI

*

Redaktor
KRYSTYNA ARCIUCH

Redaktor techniczny: Alicja Tkacz
Korektor: Alina Stewich

Printed in Poland

PW „Wiedza Powszechna”. Warszawa 1957. Wydanie I.
Nakład 10 000 + 253 egz. Objętość: 3,5 ark. wyd., 8 ark. druk.
Papier druk. mat. kl. III, 70 g, 70×100/32 z fabryki w Kłucznach.
Oddano do składu 26. 7. 1957. Podpisano do druku 16. 10. 1957.
Druk ukończono w grudniu 1957 r. Zam. 504/30. 7. 57. R-14.
Katowicka Drukarnia Dzielowa — Katowice, ulica 3 Maja 12

Następne tomiki serii

MYŚLI SREBRNE I ZŁOTE

MĄDROŚĆ
PAŃSTWA ŚRODKA

w opracowaniu
WITOLDA JABŁOŃSKIEGO

*

HELLADA I ROMA

w opracowaniu
IRENY KROŃSKIEJ

CENA ZA 12,—

